

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
TEOLOGIJAS FAKULTĀTE

**KATOĻU GARĪDZNIEKU APOSTĀZE LATVIJAS PSR
KĀ DAĻA NO N.HRUŠČOVA REŽĪMA (1953-1964)
ANTIRELIGISKĀS PROPAGANDAS**

BAKALAURA DARBS

Autors: **Liene Sandalāne**

Stud. apl. ls11166

Darba vadītājs: Andris Priede, Dr. Eccl. Hist.

RĪGA 2020

ANOTĀCIJA

Tā dēvētā Ņikitas Hruščova “atkušņa” laikā, kad daudzās jomās PSRS bija vērojama liberalizācija, reliģiskajām organizācijām tika pastiprināti uzbrukumi. Tika noteikts, ka jāizvērs izšķirošā cīņā ar “reliģijas paliekām” – viens no pamanāmākajiem kampaņas elementiem bija garīdznieku apostāzes gadījumi.

Darbā tiek salīdzinātas PSRS politiskās nostādnes un prakse attiecībā uz reliģiju no Latvijas otrās okupācijas 1944.gadā līdz Hruščova režīmam un tā laikā, kā arī aplūkoti katoļu garīdznieku apostāzes gadījumi Latvijas PSR laikā no 1953. līdz 1964.gadam, īpašu uzmanību veltot četriem katoļu garīdzniekiem: Andrejam Mocānam, Boļeslavam Zvejsalniekam, Jānim Bārtulim un Jāzepam Truksānam. Vai šie priesteri labprātīgi atteicās no ticības un pievērsās ateisma propagandai, vai tomēr bija spiesti tā rīkoties VDK spiediena dēļ?

Atslēgvārdi: apostāze, antireliģiskā propaganda, Padomju Savienība, VDK

SUMMARY

Apostasy of Catholic Clergy in the Latvian SSR as a Component of the Khrushchev Regime's (1953-1964) Anti-Religious Propaganda

During the so-called "thaw" implemented by Nikita Khrushchev, when liberalization was taking place in many areas of the USSR, attacks on religious organizations were, in fact, intensified. The stated goal of this policy was the realization of a decisive battle against the "remnants of religion", and one of the most visible elements of this campaign were cases of clerical apostasy.

This paper compares the USSR's political positions and practices regarding religion from the second Soviet occupation of Latvia, in 1944, up to the end of the Khrushchev regime. In this context, it further focuses on the apostasy of Catholic clergymen during the Latvian SSR from 1953 to 1964, paying special attention to four such cases: Andrejs Mocāns, Boļeslavs Zvejsalnieks, Jānis Bārtulis and Jāzeps Trukšāns. This work bids to answer the question: did these priests voluntarily renounce their faith and turn to atheist propaganda, or were they forced into such pronouncements by the KGB.

Keywords: apostasy, anti-religious propaganda, Soviet Union, KGB

SATURS

Apzīmējumu saraksts.....	5
Ievads.....	6
1. Darbā izmantotie jēdzieni.....	9
2. PSRS politika attiecībā uz ticību un reliģiskajām institūcijām.....	10
2.1.Latvijas PSR formālās varas un RKBL attiecību modelis līdz Ņ.Hruščova režīmam... 11	
2.2.Latvijas PSR formālās varas un RKBL attiecību modelis Ņ.Hruščova režīmā.....	15
2.3.VDK izmantotās metodes garīdzniecības vājināšanā	20
3. Latvijas PSR īstenotās antireliģiskās kampaņas.....	24
3.1.Kultūra kā instruments reliģijas izskaušanā.....	24
3.2.J.Birziņa rakstu krājums “Es atsakos”	26
4. Priesteru apostāze	28
4.1.Priesteris Boļeslavs Zvejsalnieks.....	30
4.2.Priesteris Andrejs Mocāns	33
4.3.Priesteris Jānis Bārtulis.....	36
4.4.Priesteris Jāzeps Trukšāns	40
Noslēgums	42
Izmantotā literatūra un avoti.....	46
Pielikumi.....	49
1.pielikums. Zīmīgākās reformas, kas skāra baznīcu no 1944. līdz 1964.gadam	49
2.pielikums. Fotografijas no Jāņa Bārtuļa personīgā fotoalbuma	52
3.pielikums. Fotografijas no Jāņa Bārtuļa pierakstiem.....	54
4.pielikums. Fotografija ar Eduardu Priedoliņu	56

APZĪMEJUMU SARAKSTS

PSRS - Padomju Sociālistisko Republiku Savienība

Latvijas PSR - Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika

PSKP CK - Padomju Savienības komunistiskās partijas centrālā komiteja

PSRS TKP – Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Tautas komisāru padome

VDK - Valsts drošības komiteja (Viskrievijas Ārkārtējās komisija, dēvēta arī par čeka)

RKLP - Reliģijas kultu lietu padome

PSRS MP - Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Ministru padome

LKP CK - Latvijas Komunistiskās partijas centrālā komiteja

RKBL – Romas Katoļu baznīca Latvijā

Baznīca – ar lielo sākumburtu darbā lietots, attiecinot uz Romas Katoļu baznīcu Latvijā

IEVADS

Pēdējā laikā aizdomājos par to, ka maniem vecākiem un vecvecākiem notikumi, kas norisinājās Latvijā padomju varas okupācijas gados, liekas pašsaprotami un pārzināmi, jo ir balstīti viņu personīgajā pieredzē. Tomēr manai un jaunākai paaudzei jau parādās daudzi jautājumi un zināšanu trūkums šajā jomā. Protams, pagaidām mums vēl ir līdzcilvēki, kas pieredzēja šo piecdesmit gadus ilgo okupāciju un var daudz ko pastāstīt, bet tas ir dažu gadu jautājums, kad daudzi šie atmiņu stāsti paliks nepateikti un nepierakstīti. Tāpēc domāju, ka ir ļoti būtiski šobrīd strādāt pie akadēmiskajiem darbiem, kas, apkopojot informāciju, ko pašlaik varam iegūt kā pirmavotus, un papildinot to ar arhīvu materiāliem, spētu atstāt šo mantojumu, kas balstīts empīriskās liecībās, nākamajām paaudzēm. Lai mēs droši un pamatoti spētu argumentēt, kādas sekas radīja padomju varas okupācija un, kāpēc ir svarīgi, lai šādi režīmi vairs nekad nenāktu pie varas.

Mana interese par Latvijas PSR un baznīcas attiecībām aizsākās, izlasot Rudītes Vīksnes darbu “*Padomju režīma antirelīģiskā politika Latvijā 1954.-1964.gadā*”, kur autore norāda: ”Tā dēvētā Ņikitas Hruščova “atkušņa” laikā, kad daudzās jomās PSRS bija vērojama liberalizācija, reliģiskajām organizācijām tika pastiprināti uzbrukumi. Tieši šajā laikā radikalizējās padomju režīma politika, kas bija vērsta pret reliģiskām organizācijām, notika to izstumšana no visām sabiedriskās dzīves sfērām, kas izrietēja no doktrīnas par komunistiskā pasaules uzskata nesavienojamību ar reliģiozo un ko atbalstīja vietējās varas institūcijas”.¹ Turpinot, R.Vīksne norāda, ka piecdesmito gadu otrajā pusē tika uzskatīts, ka komunistiskā sabiedrībā reliģijai nav vietas, tāpēc tika uzsākta nesaudzīga cīņa, lai izskaustu “reliģijas paliekas” padomju cilvēku apziņā. Tieši Ņ.Hruščova varas laikā nostiprinājās valsts un baznīcas attiecību modelis, kurš PSRS/Latvijā saglabājās turpmākajos padomju režīma pastāvēšanas gados.²

Izmantojot dažādus paņēmienus (šantāžu, uzpirkšanu, draudus, iespējams, kāds to darīja arī karjerisku apsvērumu dēļ), tika meklēti renegāti garīdznieku vidū. 1958.gadā bija pirmais gadījums, kad no amata atteicās (apostazēja) katoļu priesteris Boļeslavs Zvejsalnieks. Viņam bija sekotāji ne tikai no katoļu, bet arī luterāņu, adventistu, pareizticīgo un baptistu mācītāju vidus. Renegātus izmantoja ateistiskās propagandas darbā. Laikrakstos tika publicēti atteikšanās raksti, kuri bija ideoloģiski apstrādāti un sabiedrībā pasniegti kā “sirdsapziņas balss” izpausmes, kas apliecināja “komunistiskās morāles un ideju milzīgo spēku”.³

Šī **darba mērķis** ir izvērtēt, vai Ņ.Hruščova īstenotā politika bija īpaši nedraudzīga reliģiskajām organizācijām (salīdzinot PSRS politiskās nostādnes un praksi attiecībā uz ticību

¹ Rudīte Vīksne, “Padomju režīma antirelīģiskā politika Latvijā 1954.-1964.”, *Vēstures Institūta Žurnāls* 2 (2017): 52.

² Turpat, 53.

³ Turpat, 62.

un reliģiskajām institūcijām no Latvijas otrās okupācijas 1944.gadā līdz Hruščova režīmam un tā laikā), kā arī aplūkot katoļu garīdznieku apostāzes gadījumus Latvijas PSR laikā no 1953. līdz 1964.gadam, akcentējot četrus katoļu garīdzniekus, kuru vēstules par atteikšanos no ticības publicētas J.Birziņa stāstu krājumā “*Es atsakos*”. Vēlos uzzināt, vai katoļu priesteri Boļeslavs Zvejsalnieks, Andrejs Mocāns, Jānis Bārtulis un Jāzeps Trukšāns patiešām labprātīgi atteicās no ticības un pievērsās ateisma propagandai, vai tomēr bija spiesti tā rīkoties čekistu represiju un šantāžas dēļ? Vai tiešām šo četru garīdznieku publiski paustie uzskati saskanēja ar viņu patieso viedokli un nostāju? Vai varam droši apgalvot, ka B.Zvejsalnieks, A.Mocāns, J.Bārtulis un J.Trukšāns bija kļuvuši par marksisma ideju lielākajiem atbalstītājiem un ateistiem, vai tomēr bija nonākuši čekas iznīcinošajos rokās un zaudējuši tiesības uz brīvu izvēli? Un varbūt šie četri garīdznieki vēlāk mainīja savus uzskatus un atgriezās pie ticības? Ir pieejama statistika, dokumenti un dažādu autoru darbi par N.Hruščova režīma īstenoto antireliģisko politiku Latvijā un daudzajām metodēm, ko VDK izmantoja ateisma koncepcijas īstenošanai, bet, vai ir apzināti un noskaidroti objektīvie iemesli, kāpēc no 1953.līdz 1964.gadam pēkšņi tik strauji palielinājās gadījumu skaits, kad garīdznieki atteicās no savas ticības?

Darba tēze: Katoļu garīdznieku apostāzes gadījumu skaita pieaugums Latvijā laika posmā no 1953.-1964.g. ir sekas N.Hruščova īstenotajai antireliģiskajai politikai, kas sevī ietvēra gan šantāžu, gan spīdzināšanu, nevis brīvprātīga un apzināta šo garīdznieku atteikšanās no ticības.

Lai apzinātu tā laika notikumu apstākļus un iemeslus, ir vairāki **uzdevumi**, ko esmu izvirzījusi šī darba ietvaros:

- 1) Definēt darbā izmantotos jēdzienus;
- 2) Aplūkot kādas bija tā laika uz Latvijas PSR attiecināmās politiskās nostādnes un likumdošana attiecībā uz ticību un reliģiskajām institūcijām, kā arī definēt formālās varas un baznīcas attiecību modeli;
- 3) Aprakstīt kādi propagandas mehānismi tika izmantoti ateisma koncepcijas popularizēšanai un iesakņošanai Latvijas PSR;
- 4) Aplūkot, kādas metodes izmantoja VDK, lai pārliecinātu vai piespiestu garīdzniekus atstāt savu amatu;
- 5) Apskatīt iespējamus iemeslus un motivāciju, kādēļ katoļu garīdznieki B.Zvejsalnieks, A.Mocāns, J.Bārtulis un J.Trukšāns atteicās no sava amata un ticības;
- 6) Aplūkot kā pēc apostāzes mainījās šo četru garīdznieku dzīves – nodarbošanās, sadzīviskie apstākļi, sabiedriskais novērtējums, vai vēlāk kāds no viņiem mainīja savus uzskatus un atgriezās pie ticības.

Darbs sastāv no ievada, četrām nodaļām un secinājumiem. Pirmajā nodaļā definēti darbā izmantotie jēdzieni, kā arī to vēsturiskie un teoloģiskie aspekti, lai lasītājam būtu saprotama politiskā situācija un reliģiskā vide, kas raksturo darbā skatīto tēmu un laika posmu.

Otrajā nodaļā, lai varētu izvērtēt, vai N.Hruščova īstenotā politika bija īpaši nedraudzīga reliģiskajām organizācijām, salīdzinātas PSRS politiskās nostādnes un prakse attiecībā uz ticību un reliģiskajām institūcijām līdz Hruščova režīmam un tā laikā, aplūkoti svarīgākie politiskie lēmumi attiecībā uz reliģiskajām organizācijām un ticības ierobežošanu, kā arī uzskaitītas VDK izmantotās metodes, lai pārliecinātu vai piespiestu garīdzniekus atstāt savu amatu un vājinātu garīdzniecību.

Trešajā nodaļā aplūkotas Latvijas PSR īstenotās antireliģiskās kampaņas un kultūra kā instruments reliģijas izskaušanā, padziļinātu uzmanību veltot J.Birziņa rakstu krājumam “Es atsakos”.

Ceturtajā nodaļā padziļināti skatīti katoļu garīdznieku B.Zvejsalnieka, A.Mocāna, J.Bārtuļa un J.Trukšāna iespējamie patiesie iemesli un motivācija, kādēļ viņi atteicās no sava amata un ticības. Atsaucos uz laikabiedru atmiņām par tā laika notikumiem un publiski pieejamo informāciju par šo garīdznieku dzīves gājumu.

Izvērtējot Latvijas PSR politiskās nostādnes, formālās varas un baznīcas attiecību modeli, VDK izmantotās metodes, lai piespiestu garīdzniekus atteikties no ticības, konkrēti B.Zvejsalnieka, A.Mocāna, J.Bārtuļa un J.Trukšāna apostāzes gadījumus, secinājumos veikts kopsavilkums par gūtajām atziņām.

Darba metode: Darba izstrādē ir izmantotas vēstures pētniecības metodes - vēsturiski salīdzinošā un intervijas metode.

Darbā izvēlējos atsaukties uz autoriem, kas ir veikuši līdzīgus pētījumus par tādiem jautājumiem kā Latvijas PSR formālās varas un baznīcas attiecības, komunistiskās partijas un Padomju valdības attieksme pret reliģiju un baznīcu, padomju režīma antireliģiskā politika Latvijā u.c. Lielu ieguldījumu tēmā, kas apskatīta šajā darbā, ir devuši tādi autori kā bīskaps Jānis Cakuls, Rudīte Vīksne Dr. hist., vēsturniece, Solveiga Krūmiņa-Koņkova Dr. phil., katoļu garīdznieks Henriks Trūps-Trops u.c.

Darba konteksta fonu ļoti labi iezīmē Rudītes Vīksnes darbs “*Padomju režīma antireliģiskā politika Latvijā 1954.-1964.gadā*”, kā arī vairākas J.Cakula grāmatas “*Latvijas Romas Katoļu Baznīcas vēstures materiāli. – XX gadsimts*”, “*Latvijas Romas katoļu priesteri 1918.-1995.*” un citi darbi.

1. DARBĀ IZMANTOTIE JĒDZIENI

Ateisms – uzskatu sistēma vai teorija, kas noliedz Dieva esamību.⁴

Padomju vara - Padomju Sociālistisko Republiku Savienības vadības īstenotā vara

Rīgas Metropolija – Katoļu baznīcas pārstāvniecība Latvijā⁵

Garīgais seminārs – Rīgas Metropolijas Romas katoļu baznīcas organizācija, kas apmāca un sagatavo topošos garīdzniekus.⁶

Katehēze – kristīgās ticības apmācība jautājumu un atbilžu formā.⁷

Josifs Stalīns (1878 – 1953) – Vissavienības komunistiskās partijas Centrālās komitejas ģenerālsekretārs no 1922. līdz 1953.gadam.⁸

Ņikita Hruščovs – Padomju Savienības Komunistiskās partijas pirmais sekretārs no 07.09.1953. līdz 14.10.1964⁹

Apostāze – publiska atteikšanās no kristīgās ticības; pastāvīgos solījumus devuša mūka vai mūķenes aiziešana no klostera dzīves.¹⁰

⁴ Imārs Hiršs un Sigita Hirša, *Reliģisko terminu vārdnīca* (Rīga: Kristīgās vadības koledža, 2008), 30.

⁵ Andris Priede, “Romās katoļu baznīca Latvijā”, *Nacionālā enciklopēdija*, apr. 2020, <https://enciklopedija.lv/skirklis/22182-Romas-kato%C4%BCu-bazn%C4%ABca-Latvij%C4%81> (skatīts 20.05.2020).

⁶ Jānis Cakuls, *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas Vēstures Materiāli XX gadsimts* (Viļāni: Rīgas Metropolijas Kūrija, 2001), 187.

⁷ Imārs Hiršs un Sigita Hirša, *Reliģisko terminu vārdnīca* (Rīga: Kristīgās vadības koledža, 2008), 97.

⁸ Solveiga Krūmiņa-Koņkova, "Sadarbība starp Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas drošības iestādēm un PSRS Reliģisko kultu lietu padomes pilnvaroto Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā (1944 - 1954)"// *VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti*, sast. autoru kolektīvs (Rīga: Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2015), 148.

⁹ Daina Bleiere, “Ņikita Hruščovs”, *Nacionālā enciklopēdija*, apr. 2020, <https://enciklopedija.lv/skirklis/65330> (skatīts 13.05.2020).

¹⁰ Imārs Hiršs un Sigita Hirša, *Reliģisko terminu vārdnīca* (Rīga: Kristīgās vadības koledža, 2008), 25.

2. PSRS POLITIKA ATTIECĪBĀ UZ TICĪBU UN RELIĢISKAJĀM INSTITŪCIJĀM

Pēc Otrā pasaules kara reliģisko organizāciju stāvoklis Padomju Savienībā (Krievijā) un Latvijā bija stipri atšķirīgs. Krievijā laikposmu no 1944. gada līdz 1953. gadam salīdzinājumā ar 20.–30. gadiem var pamatoti uzskatīt par “baznīcas atdzimšanas periodu”, bet Latvijā tas bija laiks, kad baznīcai nācās smagu kompromisu rezultātā mācīties, kā “sadzīvot” ar padomju režīmu.¹¹

Pēc Latvijas okupācijas un piespiedu iekļaušanas PSRS 1944.gadā, tika īstenotas daudz un dažādas represijas formas attiecībā pret ticīgajiem cilvēkiem. Padomju vara dažādākajos veidos propagandēja, ka reliģija ir kapitālisma palieka un, pateicoties zinātnes attīstībai un marksisma ideoloģijai, tā tiks pilnībā izskausta. Cits pēc cita tika izdoti lēmumi, kas bija tieši mēģinājumi paralizēt baznīcas pastāvēšanu, paralēli tika sagatavots pasākumu komplekss, lai likvidētu padomju likumdošanas pārkāpumus no garīdzniecības puses.¹²

Pēc kara PSRS noteikumus par reliģiskajām organizācijām attiecināja arī uz Latvijas konfesijām. 20. gs. 40. gadu beigās un 50. gadu sākumā par reliģiskās politikas īstenošanas procesu Latvijas PSR atbildīgi bija reliģijas kulta lietu pilnvarotie, kas bija pakļauti PSRS TKP Reliģijas lietu padomei. Šīs institūcijas galvenie darbības virzieni bija saistīti ar padomju un reliģisko konfesiju ekleziālo varu (baznīcas hierarhiju), VDK un Padomju Savienības Komunistiskā partijas komunikācijas uzturēšanu, likumdošanas īstenošanu, sūdzību izskatīšanu, kulta kalpotāju reģistrāciju un sakrālo ēku slēgšanu vai atvēršanu.¹³

Likumi, Padomju Savienībā, kas radīja zināmus ierobežojumus reliģiskajā darbībā, pastāvēja jau no paša padomju varas Latvijā sākumā. Bet nebija tā, ka šie likumi uzreiz jāievieš dzīvē, rezultātā vietējie varas orgāni, saskaņojot ar centrālajiem varas orgāniem, varēja rīkoties tā, it kā šo likumu nebūtu. Tā tas bija arī Latvijā PSR, kas 1940.gadā tika iekļauta PSRS. Kara laikā un arī kādu laiku pēc kara šie likumā paredzētie ierobežojumi bija gandrīz nemanāmi. Reliģijas kulta lietu padomes pilnvarotie pie Ministru Padomes garīgās priekšniecības uzmanību tam sāka pievērst tikai no 1948.gada.¹⁴ Pēc Staļina nāves līdz pat 1958. gadam pret reliģiskajām apvienībām PSRS un tai skaitā Latvijā tika pieņemta neviendabīga, bet kopumā relatīvi iecietīga politika. Kopš piecdesmito gadu beigām arvien konsekventāk tika realizēta

¹¹ Rudīte Vīksne, “Padomju režīma antireliģiskā politika Latvijā 1954.-1964.”, *Vēstures Institūta Žurnāls* 2 (2017): 52.

¹² Turpat, 56.

¹³ Inese Runce, “Reliģijas politika Latvijā”, *Nacionālā enciklopēdija*, nov. 2019, <https://enciklopedija.lv/skirklis/22189> (skatīts 13.05.2020).

¹⁴ Jānis Cakuls, *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas Vēstures Materiāli XX gadsimts* (Viļāni: Rīgas Metropolijas Kūrīja, 2001), 205.

antireliģiskā politika, komunistiskā partija attieksmi pret reliģiju noteica, balstoties uz postulātu, ka "reliģija ir naidīga darbaļaužu interesēm, ka tā ar saviem nezinātniskajiem uzskatiem, morāli, izkropļotajiem priekšstatiem par apkārtējo traucē komunisma celtniecībai, atrauj cilvēkus no iesaistīšanās aktīvā sabiedriskā dzīvē".¹⁵

PSKP Centrālkomitejas ģenerālsekretāra Ņikitas Hruščova režīma laikā notika izmaiņas reliģijas politikas nostādņēs. Jau 20. gs. 50. gadu 2. pusē Latvijas PSR sākās jauna masveida antireliģiskā propaganda, kas tika īstenota daudz zinātniskākā un manipulatīvākā veidā nekā iepriekš. Antireliģiskā propaganda tikai vērsta vairākos virzienos: skola, izglītība, zinātne, jaunu padomju tradīciju konstruēšana un iedzīvināšana, kā arī kolaborācijas uzspiešana garīdzniecībai un reliģisko konfesiju vadībai. Galvenais bija ateisma propaganda un marksistiskās filozofijas intelektuālā stiprināšana, antireliģisko pasākumu mērķtiecīga un saturiska organizēšana. Šim mērķim tika izveidotas jaunas zinātniski pētnieciskas institūcijas un izdevniecības, sabiedriskās organizācijas, kā arī kultūras institūcijas.¹⁶

2.1. Latvijas PSR formālās varas un RKBL attiecību modelis līdz Ņ. Hruščova režīmam

PSRS teritorijā bez Krievu pareizticīgās baznīcas darbojās daudzas citas kristīgās konfesijas un arī citas reliģijas, piemēram, jūdaisms, islāms un budisms, tāpēc, lai pārraudzītu šo plašo un dažādo reliģisko organizāciju dzīvi, 1944. gadā, tātad vēl Otrā pasaules kara laikā, izveidoja PSRS Reliģisko kultu lietu padomi, un gandrīz katrā padomju republikā (izņemot Armēnijas PSR) nodibināja arī atsevišķu padomes pilnvarotā institūciju, kura bija padota PSRS Reliģisko kultu lietu padomei.¹⁷

Pēc Latvijas piespiedu iekļaušanas PSRS 1945. gadā, Rīgā nodibina Maskavai analogisku iestādi – Reliģijas kulta lietu padomi, ko attiecīgajā laika periodā vadīja Valdis Šeškens.¹⁸ No J. Cakula paustā var saprast, ka pirmajos okupācijas gados padomju vara vēl nesper pārdrošus soļus attiecībā uz RKBL sagraušanu, jo apzinās, ka Latvijas teritorija tikai nesen ir atbrīvota no vāciešiem un sasteigta Baznīcas reformācija un antireliģiskā politika var izraisīt pārlietu lielu ticīgo cilvēku pretreakciju, kas vēl nenobriedušajai varai radītu sarežģījumus. Padomju vara šajā situācijā izvēlas veikt sagatavošanas darbus, kas pēc tam dos perspektīvas nākotnē.

¹⁵ Rudīte Vīksne, "Padomju režīma antireliģiskā politika Latvijā 1954.-1964.", *Vēstures Institūta Žurnāls* 2 (2017): 69.

¹⁶ Inese Runce, "Reliģijas politika Latvijā", *Nacionālā enciklopēdija*, nov. 2019, <https://enciklopedija.lv/skirklis/22189> (skatīts 13.05.2020).

¹⁷ Solveiga Krūmiņa-Koņkova, "Sadarbība starp Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas drošības iestādēm un PSRS Reliģisko kultu lietu padomes pilnvaroto Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā (1944 - 1954)"// *VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti*, sast. autoru kolektīvs (Rīga: Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2015), 149.

¹⁸ Jānis Cakuls, *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas Vēstures Materiāli XX gadsimts* (Viļāni: Rīgas Metropolijas Kūrija, 2001), 168.

Sākotnēji pēc okupācijas komunistu izturēšanās pret baznīcu bija taktiska. Cerības sāk aptumšoties tikai tad, kad 1945.gada janvārī čeka apcietināja vairākus priesterus.¹⁹

Padomju vara uzsvēra, ka spēkā ir valsts un baznīcas šķirtības princips, bet realitātē valsts ļoti aktīvi iejaucās baznīcas iekšējās lietās. Lai noslēptu šo faktu, reliģijas kulta lietu padomes pilnvaroto sarunām ar garīdzniekiem vajadzēja būt privātām un slepenām: tieši sarunās bija kārtoti dažādi organizatoriski pasākumi, jo nekādus rakstiskus norādījumus vai rīkojumus nedrīkstēja dot, lai nebūtu lietisku pierādījumu tam, ka situācijā, kad spēkā ir valsts un baznīcas šķirtības princips, valsts jauca baznīcas iekšējās lietās.²⁰

Zemāk tiek apskatīti būtiskākie aspekti un notikumi no 1945.-1954.gadam, kas norāda uz neapstrīdamu padomju varas iejaukšanos baznīcas lietās, ar nolūku to vājināt un izskaust reliģiju Latvijas iedzīvotāju vidū. Kā norāda Heinrihs Strods vēlākajos okupācijas gados no 152 pēckara gados palikušajiem priesteriem 81 priesteris (53%) bija komunistu arestēts un sodīts.²¹

Garīdznieku aresti. 1940.gadā pirms Otrā pasaules kara RKBL bija 198 priesteri, vācu okupācijas pēdējā, 1944.gadā – 190, bet pēc kara beigām, 1945.gada sākumā, bija palikuši tikai 152 priesteri.²² Ja jau komunisma plānos bija reliģijas likvidēšana, tad, pirmkārt, bija jāiznīcina garīdzniecība.²³

Teoloģijas fakultāte. 1944.gada 20.novembrī reliģijas lietu pilnvarotais Latvijas PSR saņēma no Maskavas ziņu, ka turpmāk Teoloģijas fakultāte pie Valsts Universitātes ar garīdznieku kadru sagatavošanu nodarboties nedrīkst, iespējams tikai saņemt atļauju organizēt Garīgo semināru – kursus garīdzniecības sagatavošanai.²⁴ 1944. gadā Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultāte bija spiesta izbeigt savu darbību, tās darbs tika atjaunots tikai 1990. gadā.²⁵

Garīgais seminārs. 1945.gada martā Rīgas Metropolijas Romas katoļu galva V.E. Antonijs Springovičs lūdza V.Šeškenam atļaut Garīgajam semināram turpināt darbu. Lai arī tika panākta piekrišana Garīgā semināra darba turpināšanai, no RKBL padomju valdība

¹⁹ Jānis Cakuls, *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas Vēstures Materiāli XX gadsimts* (Viļāni: Rīgas Metropolijas Kūrīja, 2001), 174-175.

²⁰ Solveiga Krūmiņa-Koņkova, "Sadarbība starp Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas drošības iestādēm un PSRS Reliģisko kultu lietu padomes pilnvaroto Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā (1944 - 1954)"// *VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti*, sast. autoru kolektīvs (Rīga: Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2015), 4.

²¹ Heinrihs Strods, *Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture 1075.-1995.* (Rīga: Poligrāfists, 1996), 305.

²² Jānis Cakuls, *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas Vēstures Materiāli XX gadsimts* (Viļāni: Rīgas Metropolijas Kūrīja, 2001), 167.

²³ Henriks Trūps-Trops, *Latvijas Romas Katoļu baznīca komunisma gados 1940-1990*, (Rīga: Preses nams, 1992), 67.

²⁴ Jānis Cakuls, *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas Vēstures Materiāli XX gadsimts* (Viļāni: Rīgas Metropolijas Kūrīja, 2001), 187.

²⁵ "Teoloģijas fakultāte", *Latvijas Universitāte*, <https://www.biblioteka.lu.lv/resursi/izstades/virtualas-izstades/latvijas-universitates-fakultates-vesturiska-attistiba/teologijas-fakultate/> (skatīts 10.05.2020).

pieprasīja “laicīgās prasības”, kas sevī ietvēra šīs varas slavināšanu un konkrētu pienākumu pret padomju varu uzlikšanu priesteriem.²⁶

Padomju varas slavināšana. V.E.Antonijs Springovičš savā pirmajā apkārtrakstā Rīgas arhidiecēzes dekāniem un prāvestiem, 1945.gada 20.martā raksta, kādus pārbaudījumus tautai bija sagādājuši hitlerieši, bet tagad varot redzēt, ka no padomju valdības puses netiek likti nekādi šķēršļi ticīgo reliģiskajā dzīvē – baznīcas netiek traucētas, garīdznieki ir atbrīvoti no armijas, un garīdzniekiem, kuri vēlas, tāpat kā citiem pilsoņiem, tiek piešķirta zeme. Tas viss liecinot, ka padomju vara nemaz nedomājot apspiest reliģiju un baznīcu, kaut arī saskaņā ar Staļina konstitūciju baznīca ir atdalīta no valsts, tomēr saskaņā ar to pašu konstitūciju tā dod reliģijai pilnīgu brīvību.²⁷ Tālāk V.E.Antonijs savā apkārtrakstā paskaidro, ka šī labvēlība tomēr uzliek priesteriem pienākumus pret padomju varu, tāpēc jāvadās pēc pazīstamā principa: “Kas ir ķeizara, atdodiet ķeizaram, kas Dieva – Dievam”.²⁸

Heinrihs Strods norāda, ka padomju vara centās Baznīcu izmantot saviem politiskajiem un saimnieciskajiem mērķiem, piemēram, par godu Oktobra jubilejām, 1.maija svētkiem un Uzvaras dienās bija jānotur dievkalpojumi vai aizlūgumi.²⁹

Metriku grāmatu konfiskācija. 1945.gada 24.septembrī no Latvijas tautas Iekšlietu komisariāta nodaļas tiek atsūtīts paziņojums, ka, balstoties uz 1918.gada 24.augustā izdoto valdības rīkojumu par baznīcas atdalīšanu no valsts, Latvijas republikas Reliģijas kulta lietu padomēm ir dots rīkojums kulta kalpotājiem konfiscēt visas metriku grāmatas, kurās izdarīti dzimtsarakstu reģistri līdz šīs republikas pievienošanai Padomju Savienībai.³⁰

Katehisma iespiešanas aizliegums. Jau 1946.gadā Rīgas arhidiecēzes kūrīja iesniedza Latvijas Reliģijas kulta lietu pilnvarotajam Šeškenam rakstu, kurā izklāstīja katehisma iespiešanas nepieciešamību Latvijā. Tomēr cerības neattaisnojās, atļauja par katehisma iespiešanu netiek saņemta. Tikai 1970.gadā izdotās lūgšanu grāmatas beigās īsā kopsavilkumā ir ietverta katehisma viela.³¹

Draudžu reģistrēšana. 1948.-1949.gadā notika Latvijas PSR draudžu reģistrēšana. Reliģijas kulta lietu pilnvarotais draudzēm izdeva reģistrācijas dokumentu, un baznīca, pie kuras nebija reģistrēta draudze, nevarēja pastāvēt, un to savā rīcībā pārņēma valsts.³² Līdz

²⁶ Jānis Cakuls, *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas Vēstures Materiāli XX gadsimts* (Viļāni: Rīgas Metropolijas Kūrīja, 2001), 171.

²⁷ Turpat, 168.

²⁸ Turpat, 170.

²⁹ Heinriks Strods, *Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture 1075.-1995.* (Rīga: Poligrāfists, 1996), 290.

³⁰ Jānis Cakuls, *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas Vēstures Materiāli XX gadsimts* (Viļāni: Rīgas Metropolijas Kūrīja, 2001), 171.

³¹ Turpat, 191.

³² Turpat, 184.

1948.gadam un arī dažus gadus pēc tam draudžu reģistrācijas periodā, ja tikai varēja sameklēt puslīdz pieņemamas telpas, dievkalpojumus drīkstēja noturēt brīvi, arī sabiedriskās telpās: skolu zālēs, klubos un citur. Ja draudzei nebija baznīcas vai īpaša lūgšanu nama, tās reģistrācija sagādāja grūtības, bez telpām draudzi neregistrēja. Reģistrācijas periodā vēl varēja nobeigt vienu otru nepabeigto baznīcu un uzbūvēt lūgšanu namu, bet tomēr lielāku baznīcu būvdarbu pabeigšanu nevarēja noformēt jau pēc 1953.gada.³³

Priesteru reģistrēšana. Vienlaikus ar draudžu reģistrēšanu pie noteiktas draudzes sāka pierēģistrēt arī priesterus, izsniedzot viņiem reģistrācijas dokumentu, bez kura priesteris nedrīkstēja strādāt. Visiem strādājošajiem priesteriem šādam dokumentam bija obligāti jābūt jau 1949.gadā.³⁴ Katram garīdzniekam izveidoja personīgo lietu, kurā krāja visus materiālus, kas saistīti ar attiecīgā garīdznieka rīcību: anketa, kas saturēja būtiskākās biogrāfiskās ziņas, citi dzīves apraksti, sūdzības, dažādi protokoli, izziņas, preses publikācijas, kas parasti bija atmaskojoša rakstura, atklājot garīdznieka netikumus vai pretpadomju uzskatus, un cita informācija.³⁵

Bērnu katehizācijas aizliegums. Līdz 1950.gadam bērnu katehizācija bija atļauta, bet pēc tam sekoja aizliegums. Priesteriem atļāva tikai atprasīt bērniem katehisma vielu, pārbaudīt, vai viņi to zina, bet bērnus sagatavot vajadzēja pašiem vecākiem.³⁶

Miera konference. 1952.gadā Zagorskā notika visu Padomju Savienības baznīcu un reliģisko apvienību konference miera aizstāvēšanai. To atbalstīja vispasaules Miera padome un Padomju Savienības propaganda. Kongress pulcināja pareizticīgos, budistus, musulmaņus, vecticīgos, kalvinistus, luterāņus, Romas katoļus, baptistus, armēņus, metodistus, molokanus un adventistus. Kristīgie kritiķi aizrādīja, ka katoļu augtākā garīdzniecība nevarot būt vienībā ar Romu, ja piedalās šādā sanāksmē un uzstājas ar runām, kuras Rietumiem šķiet vismaz savādas.³⁷

Attiecību ar Vatikānu pārtraukšana. PSRS RLKP bija izstrādājusi ambiciozu projektu, ko gan tā arī neizdevās īstenot: tās Romas katoļu baznīcas augstākās garīdzniecības vidū, kas turpināja darboties PSRS teritorijā, bija mērķtiecīgi meklēti bīskapi, kuri būtu apveltīti

³³ Jānis Cakuls, *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas Vēstures Materiāli XX gadsimts* (Viļāni: Rīgas Metropolijas Kūrīja, 2001), 207.-208.

³⁴ Turpat, 207.-208.

³⁵ Solveiņa Krūmiņa-Koņkova, "Sadarbība starp Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas drošības iestādēm un PSRS Reliģisko kultu lietu padomes pilnvaroto Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā (1944 - 1954)"// *VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti*, sast. autoru kolektīvs (Rīga: Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2015), 176.

³⁶ Jānis Cakuls, *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas Vēstures Materiāli XX gadsimts* (Viļāni: Rīgas Metropolijas Kūrīja, 2001), 212.

³⁷ Turpat, 199.

ar autoritāti un kuri ne tikai apliecinātu savu lojalitāti padomju varai, bet būtu arī gatavi saraut savas saiknes ar Vatikānu un izveidot autokefālu katoļu Baznīcu.³⁸

2.2. Latvijas PSR formālās varas un RKBL attiecību modelis Ņ. Hruščova režīmā

Kopš Latvijas okupācijas brīža ateisma propagandai bija veltīta liela uzmanība: sākumā tai bija kampaņveida raksturs, bet kopš četrdesmito gadu beigām tā ieņēma stabilu vietu partijas ideoloģiskajā darbā un tautas izglītības politikā.³⁹ Radikālu pagrieziena PSRS politikā pret reliģiskajām organizācijām iezīmēja 1958. gada 4. oktobrī pieņemtais PSKP CK sekretariāta slepenais lēmums "PSKP CK propagandas un aģitācijas daļas ziņojums par savienotajām republikām "Par trūkumiem zinātniski ateistiskajā propagandā"", kurā tika noteikts, ka visām partijas, komjaunatnes un sabiedriskajām organizācijām jāizvērs izšķiroša cīņa ar "reliģiskajām paliekām" padomju cilvēkos. Ar šo lēmumu tika aktualizēts un pastiprināts 1954. gada jūlija lēmums.⁴⁰

PSKP CK 1958. gadā izstrādāja arī plašu pasākumu plānu, kā cīnīties ar Vatikānu un katoļu baznīcas "reakcionāriem elementiem". Padomju režīms uzskatīja katoļu baznīcu par visbīstamāko, jo tā bija pakļauta centram, kas atradās ārpus PSRS, bet Vatikāns tika uzskatīts par reakcionārāko spēku. Tieši tāpēc tika uzdots uzlabot ateistisko propagandu, pastiprināt Vatikāna un "reakcionāro" katoļu aprindu atmakošanas darbu ticīgo vidū.⁴¹ Balstoties uz PSKP un PSRS MP lēmumiem, tika izstrādāti antireliģiskās politikas konkrēti virzieni. Antireliģiskā politika bija vērsta uz to, lai izstumtu reliģiskās apvienības no sabiedriskās dzīves, un izpaudās baznīcas dzīves stingrā kontrolē un reglamentācijā.⁴²

Zemāk tiek apskatīti būtiskākie aspekti un notikumi, kas skāra Baznīcu un reliģiskos jautājumus no 1954. līdz 1964. gadam, kad par PSKP pirmo sekretāru kļuva Ņikita Hruščovs, kura vadībā sākās pastiprināta cīņa par reliģisko palieku izskaušanu no sabiedrības. Heinrihs Strods norāda, ka vissmagākos ierobežojumus RKBL nācies pārdzīvot tieši no 1958. līdz 1964. gadam.⁴³

³⁸ Solveiga Krūmiņa-Koņkova, "Sadarbība starp Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas drošības iestādēm un PSRS Reliģisko kultu lietu padomes pilnvaroto Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā (1944 - 1954)"// *VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti*, sast. autoru kolektīvs (Rīga: Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2015), 183.

³⁹ Rudīte Vīksne, "Padomju režīma antireliģiskā politika Latvijā 1954.-1964.", *Vēstures Institūta Žurnāls* 2 (2017): 61.

⁴⁰ Turpat, 55.

⁴¹ Turpat, 58.

⁴² Turpat, 70.

⁴³ Heinrihs Strods, *Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture 1075.-1995.* (Rīga: Poligrāfists, 1996), 306.

Priesteru reģistrācija konkrētā draudzē. Līdz 1954.gadam bez pamatdraudzes priesteri brīvi apkalpoja arī citas draudzes tikai ar bīskapa norīkojumu, bet tad nāca pavēle, ka priestera reģistrācijas dokumentā ir jābūt ierakstītām draudzēm, kurās viņš strādā.⁴⁴

Priesteru aizvietošana tikai ar pilnvarotā atļauju. Ar 1959.gada 13.aprīļa rīkojumu priesteri viens otram drīkstēja izpalīdzēt vai viens otru aizvietot, arī slimības gadījumā, tikai ar pilnvarotā un rajona pilnvarotā reliģijas lietās atļauju.⁴⁵

Aizliegums piekalpot priesterim, ja nav sasniegts 18 gadu vecums. Līdz 1961.gadam Latvijā brīvi piekalpot priesteriem sv.Misē un piedalīties procesijā varēja kā bērni, tā arī pieaugušie bez vecuma ierobežojuma, pēc tam Reliģijas kulta lietu padomes pilnvarotais pie Ministru Padomes deva rīkojumu, ka piekalpot un piedalīties procesijā drīkst jaunieši pēc 18 gadu sasniegšanas vai vismaz pēc pases saņemšanas.⁴⁶

Baznīcu būvju aizliegums. Jaunu baznīcu būve tika aizliegta jau no pirmajām padomju varas atjaunošanas dienām. Atskaitot dažu mazāku lūgšanas namu būvi, tipveida baznīcu būve ne tik vien netika atļauta, bet līdz ar 1954.gadu, tika liegta arī iespēja nobeigt iesāktās būves, izņemot tās, kas līdz 1944.gadam bija zem jumta un nebija pabeigti tikai iekšdarbi.⁴⁷

Procesiju ierobežojumi. Sākotnēji pēc padomju varas atjaunošanas noturēt kapusvētkus varēja pilnīgi brīvi. Vēlāk, ieviešoties arī sabiedriskajiem kapu svētkiem, daudzās vietās uz kādu laiku tika aizliegti baznīcas rīkotie kapu svētki. Tomēr, sākot ar 1961.gadu, kapu svētkus ik gadus ieteica rīkot laikā no 3.maija līdz 20.jūlijam. Tika ierobežoti arī procesijas gājieni ārpus baznīcas, tie bija jāpiesaka.⁴⁸

Spaidu darbi priesteriem. Ap 1959.gadu pret priesteriem sāka pielietot citus soda veidus. Pamatojot ar to, ka konkrētie priesteri neesot pietiekami lojāli pret valsts iekārtu un tās iestādēm, tika praktizēti tādi soda veidi kā spaidu darbi, tiesību strādāt priestera darbu atņemšana uz nenoteiktu laiku, kā arī pieprasījums priesteri pārcelt uz citu draudzi.⁴⁹ Visbiežāk pielietoja administratīvos sodus (lai gan bija vairāki gadījumi, kad garīdzniekiem piesprieda vienu vai divus gadus spaidu darbus), mācītājus nozīmēja darbā uz nomaļākām draudzēm vai atņēma reģistrācijas atļauju, t.i., liedza tiesības kalpot. Piecdesmito gadu beigās un sešdesmito gadu sākumā visbiežāk sastopamie mācītājiem inkriminētie pārkāpumi bija – bērnu apmācība,

⁴⁴ Jānis Cakuls, *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas Vēstures Materiāli XX gadsimts* (Viļāni: Rīgas Metropolijas Kūrīja, 2001), 208

⁴⁵ Jānis Cakuls, *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas Vēstures Materiāli XX gadsimts* (Viļāni: Rīgas Metropolijas Kūrīja, 2001), 212.

⁴⁶ Turpat, 214.

⁴⁷ Turpat, 214.

⁴⁸ Turpat, 218.

⁴⁹ Turpat, 222.-223.

kapu svētku rīkošana bez vietējās varas atļaujas, faktisko ienākumu slēpšana, kā arī atsevišķu mācītāju sprediķos “slēptā veidā” tika saskatīti pretpadomju izteicieni.⁵⁰

Ierobežojumi Garīgā semināra darbībā. Ar 1951.gada 1.janvāri Latvijas PSR Ministru padome nolēma likvidēt Rīgas Metropolijas Garīgo semināru. Pēc daudzām prasībām tomēr jau 1952.gadā izdodas atjaunot daļēju Garīgā semināra darbību, bet tikai 1954.gadā PSRS Ministru Padome dod atļauju atjaunot semināra darbību, kāda tā bija līdz 1951.gadam.⁵¹ Tomēr jau 1959.gadā Reliģiju kulta lietu rīkojuma izrakstā parādās padomju varas neapmierinātība ar politisko stāvokli seminārā un tiek noteikts, ka pakāpeniski uzņemamo studentu skaits ir jāsamazina, kā arī jāatbrīvojas no politiski neuzticamiem cilvēkiem.⁵²

Valsts pārņem baznīcas funkcijas. 1964. gada jūnijā Latvijas PSR Ministru padome sagatavoja nolikumu, ka darbaļaužu deputātu padomju izpildkomitejām jāveido speciāla komisija, lai veicinātu padomju sadzīves tradīciju ieviešanu un kontrolētu, kā tiek ievērota likumdošana reliģijas kultu jautājumos. Arodbiedrībām, komjaunatnes organizācijām sadarbībā ar vietējām varas iestādēm vajadzēja organizēt vārda došanas svētkus, pilngadības svētkus, sabiedriskās kāzas, mirušo piemiņas dienas, svinīgu izvadīšanu padomju armijas dienestā u.c. Sākumā tas tika darīts formāli un neguva cerēto iedzīvotāju atbalstu tik ātri, kā to gribēja funkcionāri.⁵³

Reliģisko ēku apdrošināšanas un zemes nodoklis. Nolikums par reliģiskajām apvienībām noteica, ka baznīcas, lūgšanas nami, to inventārs, kulta piederumi ir valsts īpašums. Draudzes padomei vajadzēja maksāt nodokli par ēkas apdrošināšanu un zemes nodokli. Jau 1958. gadā bija krasi paaugstināti nodokļi, bet 1962. gadā tika veikta baznīcu un lūgšanas namu tehniskā inventarizācija un pārvērtēšana, kuras rezultātā ēku vērtība tika stipri palielināta. To panāca, pazeminot ēkas nolietojuma procentu. Atsevišķos gadījumos ēku apdrošināšanas maksājumi pieauga pat sešpadsmit reizes.⁵⁴

Garīdznieku ienākuma nodoklis. Bija svarīgi noslēgt visus iespējamus ceļus, lai reliģiskās kopienas nevarētu nostiprināt materiālo bāzi. Vajadzēja panākt, ka garīdznieku atalgojums nav atkarīgs no tā, cik reliģiskās ceremonijas bija veiktas, bet gan noteikt “cieto” algu, lai tādā veidā nebūtu materiālās ieinteresētības. Palielināja arī garīdznieku un citu baznīcas kalpotāju ienākuma nodokli. 1962. gadā vairākiem garīdzniekiem par laikā nenomaksātiem nodokļiem aprakstīja īpašumu. Tajā pašā laikā padomju režīmam lojāliem garīdzniekiem bija

⁵⁰ Rudīte Vīksne, “Padomju režīma antireliģiskā politika Latvijā 1954.-1964.”, *Vēstures Institūta Žurnāls* 2 (2017): 66.

⁵¹ Jānis Cakuls, *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas Vēstures Materiāli XX gadsimts* (Viļāni: Rīgas Metropolijas Kūrīja, 2001), 267.

⁵² Turpat, 268.

⁵³ Rudīte Vīksne, “Padomju režīma antireliģiskā politika Latvijā 1954.-1964.”, *Vēstures Institūta Žurnāls* 2 (2017): 60.

⁵⁴ Turpat, 67.

iespējams nodokļus samazināt. Nesamērīgie nodokļi stipri ietekmēja draudžu pastāvēšanu. Sešdesmitajos gados daudzas, it sevišķi nelielās lauku draudzes bija spiestas pašlikvidēties, jo nespēja nomaksāt nodokļus.⁵⁵

Reliģisko kopienu īpašumu atsavināšana. 1958. gadā atzina, ka agrāk noslēgtie tipveida līgumi starp izpildkomiteju un reliģisko kopienu par baznīcas un lūgšanas namu, kā arī “storožku”, dzīvojamo māju un dažādu saimniecisko būvju nodošanu kopienas bezmaksas un beztermiņa īpašumā nebija likumīgi. Runa varēja būt tikai par baznīcām un lūgšanas namiem. Reliģiskajām kopienām iepriekš nodotie īpašumi – draudžu mājas (plebānijas), saimnieciskās telpas tika atsavinātas un nodotas vietējo padomju bilancē. 1962. gadā Latvijā slēdza 28 baznīcas un lūgšanas namus.⁵⁶

Klosteru likvidācija. 1945.gadā Latvijā darbojās četri nelieli vīriešu un viens sieviešu klosteris.⁵⁷ Latvijas PSR Ministru padome 1959. gada maijā izdeva lēmumu “Par klosteru, kas atrodas Latvijas PSR teritorijā, likvidēšanu”, kurā bija noteikts, “ņemot vērā darbaļaužu lūgumu, likvidēt klosterus un saskaņā ar PSRS MP 1959. gada 13. un 17. aprīļa norādījumiem likvidēt Mariāņu kongregācijas vīriešu klosteri Viļānos, Nabadzīgā Bērna Jēzus māsu klosteri Aglonā, pareizticīgo Rīgas Svētās Trijādības Sergija sieviešu klosteri Rīgā un tā filiāli Valgundē”.⁵⁸ Kā arī Padomju varas gados tika aizliegta vēl palikušo katoļu garīgo ordeņu darbība.⁵⁹

Svētceļojumu ierobežošana. Tā 1958. gada novembrī PSKP CK pieņēma lēmumu “Par pasākumiem, kādi veicami, lai pārtrauktu svētceļojumus uz tā saucamajām “svētajām vietām””. RKLP ierosināja, ka vajag noorganizēt iedzīvotāju sapulces, lai prasība (tā bija PSRS vispārpieņemta prakse) pārtraukt svētceļojumus nāktu no strādnieku, kolhoznieku, inteliģences vidus.⁶⁰

Ateistiskā audzināšana. 1960.gadā pie LKP CK izveidoja ateistu padomi, kura koordinēja ateistu darbu Latvijā. Visos Latvijas rajonos un pilsētās vajadzēja dibināt šādas padomes. Arī darbavietās bija jāizvērs ateistiskā audzināšana. Iestāžu vadītājiem, pat, ja viņi nebija dedzīgi ateisti, vajadzēja organizēt dažādus pasākumus – lekcijas, sabiedriskās tiesas u.c. Spiediens uz reliģiskajām organizācijām pastiprinājās vēl vairāk pēc PSKP jaunās programmas pieņemšanas 1961.gadā, kurā tika pamatota nepieciešamība “audzināt cilvēkus pasaules

⁵⁵ Rudīte Vīksne, “Padomju režīma antireliģiskā politika Latvijā 1954.-1964.”, *Vēstures Institūta Žurnāls* 2 (2017): 67.

⁵⁶ RKLP pilnvarotā J. Restberga atskaite par darbu 1958. gada II pusgadā [kr.val.]. LVA, PA -101-22-86, 28.

⁵⁷ Heinriks Strods, *Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture 1075.-1995.* (Rīga: Poligrāfists, 1996), 320.

⁵⁸ Rudīte Vīksne, “Padomju režīma antireliģiskā politika Latvijā 1954.-1964.”, *Vēstures Institūta Žurnāls* 2 (2017): 57.

⁵⁹ Heinriks Strods, *Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture 1075.-1995.* (Rīga: Poligrāfists, 1996), 321.

⁶⁰ Rudīte Vīksne, “Padomju režīma antireliģiskā politika Latvijā 1954.-1964.”, *Vēstures Institūta Žurnāls* 2 (2017): 56.

zinātniski materiālistiskās izpratnes garā”, bet partijas Statūti noteica, ka partijas biedra pienākums ir cīnīties ar reliģiskajiem aizspriedumiem.⁶¹

Obligāts zinātniskā ateisma kurss augstskolās. No 1964./65.mācību gada Latvijas augstskolās ieviesa obligāto zinātniskā ateisma kursu. LKP Rīgas plēnumā 1964.gadā tika atzīts, ka darbs ar ticīgajiem būs ilgstošs, tomēr sava veida panākumi jau ir redzami, piemēram, Psihoneiroloģiskās slimnīcas galvenais ārsts ziņoja, ka ir veiktas ekspertīzes un konstatētas izmaiņas nervu sistēmas darbībā, kas palīdzēs tiesai pierādīt piecdesmitnieku sektas darbības kaitīgumu.⁶² Heinrihs Strods norāda, ka kristīgās baznīcas četru evaņģēliju vietā padomju vara publicēja un mācīja visās pamatskolās, vidusskolās un augstskolās Marksa, Engelsa, Ļeņina un Staļina darbus. Tā dēvētā sabiedrības un zinātniskā komunisma mācība tika izplatīta vēstures mācības vietā.⁶³

Garīdznieku apostāze. Izmantojot dažādus paņēmienus (šantāžu, uzpirkšanu, draudus, iespējams, kāds to darīja arī karjerisku apsvērumu dēļ u.c.), tika meklēti reneģāti garīdznieku vidū. 1958.gadā bija pirmais gadījums, kad no amata atteicās (apostāzēja) katoļu priesteris Boļeslavs Zvejsalnieks. Viņam bija sekotāji ne tikai no katoļu, bet arī luterāņu, adventistu, pareizticīgo mācītāju un baptistu sludinātāju vidus. Reneģātus izmantoja ateistiskās propagandas darbā. Laikrakstos tika publicēti atteikšanās raksti, kuri bija ideoloģiski apstrādāti un sabiedrībā pasniegti kā “sirdsapziņas balss” izpausmes, kas apliecināja “komunistiskās morāles un ideju milzīgo spēku”.⁶⁴

Sprediķu satura kontrole. Aplūkojamajā laika posmā pastiprināti veica sprediķu satura kontroli. Ja atzina, ka sprediķī bija jaušama kaut vai slēptā veidā vēršanās pret padomju varu, atņēma reģistrācijas atļauju. Sprediķu satura analīzi izmantoja, lai efektīvāk organizētu antireliģisko darbu.⁶⁵

Aizliegums vākt naudas līdzekļus un nodarboties ar labdarību. Piemēram, ja iepriekš reliģiskajām apvienībām bija atļauts vākt naudas līdzekļus, kas bija paredzēti patriotiskiem mērķiem, tad 1958.gada instrukcija to aizliedza, jo šādi pasākumi veicināja baznīcas autoritātes celšanu. Tāpat tika aizliegts nodarboties ar labdarību, ko it sevišķi praktizēja evaņģēlija kristieši un baptisti.⁶⁶

Diskriminācija pret ticīgajiem. Pret ticīgajiem tika izvērsta diskriminācija, it sevišķi pret valsts iestādēs strādājošiem. Tā 1961. gadā Gaigalavas vidusskolas vadība veica

⁶¹ Rudīte Vīksne, “Padomju režīma antireliģiskā politika Latvijā 1954.-1964.”, *Vēstures Institūta Žurnāls* 2 (2017): 61.

⁶² Turpat, 62.

⁶³ Heinrihs Strods, *Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture 1075.-1995.* (Rīga: Poligrāfists, 1996), 290.

⁶⁴ Rudīte Vīksne, “Padomju režīma antireliģiskā politika Latvijā 1954.-1964.”, *Vēstures Institūta Žurnāls* 2 (2017): 62.

⁶⁵ Turpat, 65.

⁶⁶ KPBLP lēmums [kr. val.], 24.12.1964. LVA, 1452-1-102, 35.

“izmeklēšanu”, jo viņiem bija ziņas, ka vēstures skolotājs bija laulājies baznīcā un kristījis savus bērnus. Ludzas rajona partijas sekretārs ierosināja nedot ticīgajiem jaunajās mājās dzīvokļus, jo ir bijuši gadījumi, ka ticīgie, pārceļoties uz dzīvokli jaunuzbūvētā mājā, ņēmuši līdz svētbildes.⁶⁷

Tabulā, kas atrodama 1.pielikumā, balstoties uz šajā nodaļā raksturotajām pārmaiņām, kas skāra reliģiju un Baznīcu Latvijā pēc padomju varas okupācijas, izveidots hronoloģisks notikumu pārskats, lai iezīmētu būtiskākās pārmaiņas, kas notika līdz Ņ.Hruščova režīmam un pēc viņa apstiprināšanas pirmā sekretāra amatā. Pēc Hruščova atstādināšanas no amata PSKP CK 1964. gada 14. oktobra plēnumā mazinājās pret baznīcu vērstie uzbrukumi.

2.3.VDK izmantotās metodes garīdzniecības vājināšanā

Padomju varai nebija vēlami cilvēki, kas varētu stimulēt katoļu baznīcas aktivitāti un atgriezt cilvēkus baznīcā. Kaut kur jau tās intereses sakrita gan baznīcai, gan varai.⁶⁸

Čeka izmantoja dažādas metodes, lai vājinātu reliģiskās organizācijas. Reti kuram garīdzniekam izdevās nodrošināt netraucētu draudzes darbību.

Priesteru aresti. Priesteru aresti sākās jau 1945.gadā, bet vislielāko skaitu sasniedza 1946.-1950.g. Ja jau komunisma plānos bija reliģijas likvidēšana, tad, pirmkārt, bija jāiznīcina garīdzniecība. Priesteru tiesas procesos kā apsūdzības galvenokārt figurēja komunisma apmelošana Latvijas laika sprediķos, aktīva darbošanās buržuāziskajā Katoļu jaunatnes biedrībā, piedalīšanās katoļu presē un aicināšana ziedot palīdzības fondam vācu okupācijas laikā. Komunisma gados visvairāk priesteri tika apvainoti par sakariem ar partizāniem, negatīvo nostāju pret pionieru un komjauniešu organizācijām un par to, ka viņi nepiekrita komunistisku ideju paušanai sprediķos.⁶⁹ Kaut gan katoļu priesteri vācu okupācijas laika politiskajā darbībā nepiedalījās, atskaitot tikai vienu, tomēr, Latvijā atjaunojoties padomju varai, daudzus priesterus arestēja. Padomju varas tiesātie Latvijas katoļu priesteri no 1940.-1990.gadam: 1940.gadā – 1, 1940.g. – 9, 1944.g. – 1, 1945.g. – 10, 1946.g. – 2, 1947.g. – 6, 1948.g. – 10, 1949.g. – 15, 1950.g. – 10, 1951.g. – 6, 1952.g. – 1, 1953.g. – 4, 1958.g. – 1, 1959.g. – 3, 1961.g. – 1, 1963.g. – 1, 1964.g. – 1, 1967.g. – 1, bet 1973.gadā – 1 priesteris.⁷⁰ Arī nearestētie priesteri nedzīvoja mierā. Tika izsaukti, dažs biežāk, cits retāk uz vietējo vai centrālo čeku. Tur

⁶⁷ Rudīte Vīksne, “Padomju režīma antireliģiskā politika Latvijā 1954.-1964.”, *Vēstures Institūta Žurnāls* 2 (2017): 64.

⁶⁸ Jānis Domburs, “Maisi vaļā: Priesteri – gan VDK ziņotāji, gan cietušie; arhibīskaps Stankevičs: kā mēs paši rīkotos?”, *Delfi*, okt. 2019, <https://www.delfi.lv/delfi-tv-ar-jani-domburu/raksti/maisi-vala-priesteri-gan-vdk-zinotaji-gan-cietusie-arhibiskaps-stankevics-ka-mes-pasi-rikotos.d?id=51557243> (skatīts 06.05.2020).

⁶⁹ Henriks Trūps-Trops, *Latvijas Romas Katoļu baznīca komunisma gados 1940-1990*, (Rīga: Preses nams, 1992), 67.

⁷⁰ Jānis Cakuls, *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas Vēstures Materiāli XX gadsimts* (Viļāni: Rīgas Metropolijas Kūrīja, 2001), 227.-229.

notika pārrunas, draudi, dažkārt pat piekaušanas. Protams, par to nedrīkstēja nevienam stāstīt, izlaižot no pratināšanas mājās tika piedraudēts par notikušā atklāšanu ar 25 gadiem cietumā.⁷¹

1955.gadā un 1956.gadā visi cietumos esošie katoļu priesteri tika atbrīvoti kā nepamatoti tiesātie. Tikai katram tiesātajam pēc atbrīvošanas bija jāievēro viens stingrs noteikums, viņš nedrīkstēja teikt, ka padomju tiesa viņu ir netaisnīgi notiesājusi, vajadzēja teikt: “Biju vainīgs – labošos.” Citādi draudēja jauns kriminālnoziedzums – padomju tiesas apvainošana. Ja kāds iedrošinājās apgalvot, ka ir bijis nevainīgs, tad viņu atkal ieslodzīja cietumā.⁷²

RKLP pilnvarotā arhīvā ir arī diezgan daudz vēstuļu, kuras gan par katoļu, gan luterāņu garīdznieku nelikumīgo rīcību sūtījuši padomju aktīvistu – partijas un komjaunatnes komiteju un izpildkomiteju darbinieki. Piemēram, no Latgales saņemtas skolotāju sūdzības par neatļautu skolēnu katehēzi.⁷³

Spīdzināšana. Kā grāmatā “*Latvijas Romas katoļu baznīca komunisma gados 1940-1990*” raksta Henriks Trūps- Trops: “Ceļā uz Sv.Jēkaba baznīcu 1945.gada 9.janvāra rītā tiek apcietināts arhibīskapa kūrijas notārs Henriks Trops. H.Trops tiek aizvests uz Stabu ielu un ieslodzīts kādā šaurā būrī, kurā bija iespējams tikai stāvēt. Būrī uz grīdas smirdēja cilvēku izkārnījumi, trūka gaisa, bija jādzīvo bez ūdens un ēdiena. Trešajā dienā Trops tika aizvests pie kāda augsta priekšnieka. Beigās tika pateikts, ka Trops tiks atbrīvots, tikai jāparakstot papīrs, ka par runāto nevienam neko neizpaužot un lojāli sadarbošoties ar drošības orgāniem. Izmocīts, nobijies, Trops toreiz neaptvēra šī dokumenta īsto jēgu un parakstījās. Pēc mēneša Tropam tika paskaidrots, ka turpmāk katru mēnesi būšot jāierodas Stabu ielā ar ziņojumu, ja kur būtu manīta kāda pretvalstiska darbība”.⁷⁴

Šādas spīdzināšanas un šantāžas izcietā daudzi priesteri, piemēram, Kurmenes prāvests Pēteris Beķers, tika izsaukts uz Bauskas čeku, kur trīs dienas tika spīdzināts, lai atteiktos no priesterības. Kad panākumu nebija, čekists ar revolvera spalvu viņam izsitis zobus. Asinīm noplūdušu čekisti paši to aizveduši uz mājām.⁷⁵ Pie apcietinātajiem priesteriem jo bieži pielietoja dažādas spīdzināšanas metodes – visvairāk izmantojot bezmiegu. Līdz Staļina nāvei pratināšana vienmēr notika naktī, no plkst.22:00 līdz 05:00 rītā. Ieslodzītie tika turēti šaurā karcerī, kas bija šaura, pilnīgi auksta būda, kurā varēja tikai stāvēt un sēdēt. Sodīto tur lika tikai

⁷¹ Jānis Cakuls, *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas Vēstures Materiāli XX gadsimts* (Viļāni: Rīgas Metropolijas Kūrīja, 2001), 231.

⁷² Turpat, 230.

⁷³ Solveiga Krūmiņa-Koņkova, "Sadarbība starp Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas drošības iestādēm un PSRS Reliģisko kultu lietu padomes pilnvaroto Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā (1944 - 1954)"/ *VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti*, sast. autoru kolektīvs (Rīga: Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2015), 172.

⁷⁴ Henriks Trūps-Trops, *Latvijas Romas Katoļu baznīca komunisma gados 1940-1990*, (Rīga: Preses nams,1992), 41.

⁷⁵ Turpat, 111.

apakšveļā. Reizēm lika ar izplestām rokām stundām ilgi stāvēt pie sienas, līdz bezsamaņai. Tika veikti sitieni pa kājām, pirkstu izlaušana, nagu noraušana u.c. paņēmieni.⁷⁶

Draudi. Nabadzīgā Jēzus Bērna māsas 1950.gadā atteicās piedalīties 1950.gada vēlēšanās, norādot uz to, ka tas esot pret viņu klostera noteikumiem, kas izraisīja asu konfliktu ar čeku. Čeka izdarīja spiedienu un metropolītu, un tas bija spiests pašā vēlēšanu dienā telegrafēt Aglonas māsām, lai viņas lielāka ļaunuma novēršanas dēļ atsakās no saviem principiem, lai iet un nobalso. Tā praksē tulkoja brīvās un neuzspiestās vēlēšanas.⁷⁷

Gulbenes rajona izpildkomitejas priekšsēdētājs draudēja Alūksnes luterāņu draudzes mācītājam Jānim Kovalam, ka viņa meitu izslēgs no Politehniskā institūta un komjaunatnes, ja viņš neslēgs Alūksnes baznīcu. Valmieras rajona laikraksta redaktors Vilis Liepiņš, kurš vienlaikus bija arī rajona politisko zināšanu un zinātņu popularizēšanas nodaļas priekšsēdētājs, uzaicināja uz laikraksta redakciju vietējās pareizticīgo draudzes “divdesmitnieka” locekļus un lika parakstīt iesniegumu, ka viņi atsakās no darbības “divdesmitniekā”. Ar šantāžas palīdzību 10 cilvēki parakstīja iesniegumu.⁷⁸

Safabricēti tiesas procesi. Notika safabricēti tiesas procesi, kuros priesterus tiesāja par dzimtenes nodevību, kontrevolucionāru aģitāciju un propagandu. Henriks Trūps-Trops savā grāmatā “*Latvijas Romas katoļu baznīca komunisma gados 1940-1990*” min vairākus piemērus saistībā ar priesteru apcietināšanu. Piemēram, bīskapa K.Duļbinka arests 1949.gadā, kad čekas kratīšanas laikā Sv.Jēkaba katedrāles kioskā tika atrasti daži agrāko gadu katoļu žurnāla “*Gaisma*” numuri. Vairākus gadus priesterim bija jāpavada čekas pagrabos un centrālcietumā. Tika pielietoti dažādi līdzekļi, lai panāktu bīskapa atteikšanos no padotības Baznīcai, piedāvāti dažādi visādi labumi, ja priesteris piekritīs sadarboties ar Padomju varas iestādēm. Kad plānoto neizdevās panākt, K.Duļbinskim tika piespriesti 10 gadi ieslodzījumā lēģerī, it kā par vāciešu atbalstīšanu okupācijas gados.⁷⁹

Priesteru kompromitēšana. VDK aģenti aktīvi meklēja garīdzniecību un priesterus kompromitējošus materiālus. Turklāt notika arī patstāvīgs darbs pie aģentu vervēšanas garīdznieku vidū. Balstoties uz veiktajām intervijām un dokumentālām liecībām, var nojaust kādā veidā darbojās iespējamā aģentu vervēšanas shēma. Jāpiebilst, ka pastāvēja dažādi iemesli, kāpēc viens vai otrs garīdznieks bija ieinteresēts kļūt par aģentu – sākot ar kompromitējošiem materiāliem par tā saucamo “pret padomju varu īstenotu rīcību” padomju varas vai vācu okupācijas laikā, beidzot ar tendenci, kas parādās 60.gadu sākumā: praktisku

⁷⁶ Henriks Trūps-Trops, *Latvijas Romas Katoļu baznīca komunisma gados 1940-1990*, (Rīga: Preses nams,1992), 73.

⁷⁷ Turpat, 53.

⁷⁸ Rudīte Vīksne, “Padomju režīma antireliģiskā politika Latvijā 1954.-1964.”, *Vēstures Institūta Žurnāls* 2 (2017): 64.

⁷⁹ Henriks Trūps-Trops, *Latvijas Romas Katoļu baznīca komunisma gados 1940-1990*, (Rīga: Preses nams,1992), 58.

ieneslu vadīti (piemēram, iespēja doties uz ārzemēm, vēlme tikt kalpot prestižākajās, lielākajās un tāpēc turīgākajās draudzēs, kā arī nodrošināties, ka netiec regulāri pārcelts kalpot no vienas uz citu draudzi, lai iegūtu labumus, ko piedāvā padomju vara u.c. iemesli).⁸⁰

Daļa garīdznieku ziņojuši par saviem amata brāļiem savtīgu interešu vadīti, vēloties ieņemt labākus amatus, nonākt labākās draudzēs. Redzams, ka bieži viņu intereses nav politiskas, bet savtīgas. Šādi cilvēki pat ne vienmēr saprata, ko dara un kādas var būt šādu ziņojumu sekas. Vēlāk viņi pēc saviem ziņojumiem varēja pat nesaprast, kāpēc kāds labs garīdznieks vienkārši pazudis.⁸¹

Morāla sagraušana. H.Trūpa-Tropa grāmatā tiek minēti arī citi čekistu paņēmieni, piemēram, priesteru morāla sagraušana, ievēlot tos sliktās kompānijās un paradumos. Tiek minēts, ka čeka mēdza uzsūtīt speciālas sievietes, kurām par panākumiem tika apsolīti labi honorāri, dažreiz piesaistīja “draugus”, kuri pieradināja pie dzeršanas, padarot priesterus par alkoholiķiem. Arī paši čekisti mēdza garīdzniekus dabūt savā varā, vispirms uzdodamies par labvēļiem, apsolut aizstāvēt, glābt no aresta, palīdzēt tikt labākā draudzē, par ko, protams, vajadzēja atlīdzināt ar konjaku. Kad šādas tikšanās, saistītas ar iedzeršanu, sāka notikt arvien biežāk un biežāk, nelaimīgais priesteris drīz vien kļuva par alkoholiķi, pamazām aiziedams bojā. Tas bija čekai ieguvums.⁸²

Pastiprināta Baznīcas vajāšanas, kas sākās 50.-to gadu beigās un ilga līdz 1964./65. g. (N.Hruščova atstādināšanai no amata), metožu ziņā atšķīrās no Staļina laikā praktizētajām. Fiziska terora vietā nāca nedaudz „smalkākas metodes”: no „pretinieku” fiziskas iznīcināšanas atturējās, cenšoties reliģiju ierobežojošiem pasākumiem piešķirt šķietami legālu formu.⁸³

Kā teicis Juris Rubenis: “Baltijas baznīcas līdzīgi kā citas Austrumeiropas baznīcas agresīvās komunistiskās ideoloģijas izplatības un PSRS okupācijas dēļ gandrīz piecdesmit gadus bija atrautas no Eiropas teoloģiskās attīstības. Agresīvā vide, kurā baznīca bija spiesta aizsargāties, lai saglabātu savu identitāti, ir radījusi savdabīgu teoloģijas un baznīcas praksi”.⁸⁴

⁸⁰ Solveiga Krūmiņa-Koņkova, “Church and State Security Institutions in the Latvian Soviet Socialist Republic from 1944 to 1970”, *Reliģiski-filozofiski raksti XXIII* (2017): 140.

⁸¹ Filips Lastovskis, “Čeka reliģijas vietā piedāvāja cirku - kā VDK centās izskaust baznīcu”, *Delfi*, jan. 2016, <https://www.delfi.lv/news/national/politics/ceka-relijijas-vieta-piedavaja-cirku-ka-vdk-centas-izskaust-baznicu.d?id=46998173> (skatīts 03.06.2020).

⁸² Henriks Trūps-Trops, *Latvijas Romas Katoļu baznīca komunisma gados 1940-1990* (Rīga: Preses nams, 1992), 111.

⁸³ Ainars Baštiks, “Latvijas baptistu baznīcas darbība no 1944. līdz 1990.gadam” (maģistra darbs, Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultāte, 1999), 13.lpp.

⁸⁴ Agnese Ludženiece, *Ticība Baznīca 1945-1990* (Rīga: Sv.Marijas Magdalēnas draudze, b.g.), 62.

3. LATVIJAS PSR ĪSTENOTĀS ANTIRELIĢISKĀS KAMPAŅAS

Pēc J.Staļina nāves 1953.gadā N.Hruščova pirmajos valdīšanas gados izbeidzās politiskais terors, notika vispārējas amnestijas un ieslodzīto lietu caurskatīšana. Tomēr šī baznīcas atelpa bija ļoti īsa. Komunistiskā partija bija izstrādājusi jaunu plānu absolūtās komunistiskās diktatūras panākšanai valstī.⁸⁵ 1954.gada vidū Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas (LKP CK) birojs pieņēma lēmumu, kurā bija uzsvērts, ka “jāizbeidz pasivitāte attiecībā uz reliģiju, jāatmasko tās reakcionārā būtība, kaitējums, ko tā nes”. Antireliģiskās propagandas darbā bija jāiesaista plašs padomju darbinieku loks. Lēmums attiecās ne tikai uz partijas funkcionāriem, tā realizācijā bija jāiesaista labākie propagandisti, zinātnieki, kultūras un mākslas darbinieki. Tika uzdots skolās un augstskolās pastiprināt audzināšanas darbu “karojošā materiālisma garā”. Masu informācijas līdzekļos bez vilcināšanās aktualizēja antireliģiskās nostādnes. Presē parādījās vulgāri raksti, kuros rupjā formā tika aizskartas ticīgo reliģiskās jūtas, karikatūras, feļtoni par garīdzniekiem. Propagandas darbā bieži izmantoja stereotipus, kādi bija apritē Padomju Savienībā 20. gadsimta 30. gados.⁸⁶

Ģenerālu uzbrukuma plāns reliģijai tika izstrādāts 1957.gadā Maskavā plašā ateistu sanāksmē. Tika noteikts, ka zinātniskā ateisma propaganda jāveic sadarbībā ar partijas, komjaunatnes, arodbiedrību organizācijām, ateistu padomēm, klubiem un kultūras namiem, šajā darbā jāiesaista inteliģence, ārsti, agronomi un skolotāji. Zinātniski ateistiskajā propagandā vēlams izmantot daiļliteratūru, tēlotājmākslu un kino, jo tas emocionāli ietekmē ticīgo psihi.⁸⁷

3.1. Kultūra kā instruments reliģijas izskaušanā

Sākot ar 1958. gadu antireliģiskās propagandas darbā, paralēli lektoriem un pedagogiem, iesaistījās arī prese. Visbiežāk pret ticību un Baznīcu vērstus rakstus publicēja avīze „Cīņa”, kur 1959. g. no aprīļa līdz jūnijam, piemēram, bija ievietoti 11 attiecīga satura raksti. „Cīņā” 1958.-1964. gados tika publicētas arī no amata atkritušo garīdznieku atteikšanās vēstules, kā arī citas ateistiska satura publikācijas.⁸⁸ 1958.gada 27.jūnija sēdē CK birojs uzdeva dzejniekiem un komponistiem radīt padomju tradīcijām nepieciešamos tekstus un mūziku, ierīkot zemnieku sētās radiotranslācijas punktus, kur pārraidīt ateistiskus materiālus, izdot 10-12 ateistiskās brošūras un dažādos veidos izplafīt antireliģiskos uzskatus.⁸⁹

Latvijas izdevniecības masveidā izdeva grāmatas, brošūras un žurnālus reliģijas apkarošanai. Arī laikraksti, it sevišķi komjauniešu avīze “Padomju Jaunatne”, “Cīņa” un

⁸⁵ Henriks Trūps-Trops, *Latvijas Romas Katoļu baznīca komunisma gados 1940-1990* (Rīga: Preses nams, 1992), 98.

⁸⁶ Rudīte Vīksne, “Padomju režīma antireliģiskā politika Latvijā 1954.-1964.”, *Vēstures Institūta Žurnāls* 2 (2017): 54

⁸⁷ Henriks Trūps-Trops, *Latvijas Romas Katoļu baznīca komunisma gados 1940-1990* (Rīga: Preses nams, 1992), 144.

⁸⁸ Ainars Baštiks, “Latvijas baptistu baznīcas darbība no 1944. līdz 1990.gadam” (maģistra darbs, Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultāte, 1999), 13.

⁸⁹ Heinriks Strods, *Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture 1075.-1995.* (Rīga: Poligrāfists, 1996), 328.

“Padomju Latvijas komunisti” bieži iespieda reliģiju kritizējošus, Baznīcu un priesterus izsmejošus rakstus. No bibliotēkām tika izņemtas visas grāmatas, žurnāli un laikraksti, kuros bija atrodams kaut viens pozitīvs teikums par reliģiju.⁹⁰ Šajā laikā tapa daudz antireliģisku izdevumu, kuros tika “atklātas” garīdzniecības ēnas puses, piemēram Z.Baleviča grāmatas “Katoļu garīdznieki Latvijā”, “Katoļticīgie un baznīckungi buržuāziskajā Latvijā” un “Katholicisms Latvijas sociālpolitiskajā vēsturē”. Plaši tika propagandēta J.Jaroslavicka “Bībele ticīgajiem un neticīgajiem” kā arī vairāki antireliģiskās daiļliteratūras darbi: A.Upīša “Stāsti par mācītājiem”, J.Niedres “Pamošanās”. Arī lietuviešu atkritušā priesteru Putinas grāmatai “Altāra ēnā” bija ierādīta ievērojama vieta gan mācību stundās skolā, gan antireliģiskajās lekcijās.⁹¹ Sešdesmito gadu sākumā tika izdotas renegātu grāmatas – Boļeslava Zvejsalnieka “Zaudētie gadi”, Jāņa Birziņa “Dvēseļu zvejošana”, rakstu krājums “Es atsakos” u.c. Pēdējā bija apkopti astoņu bijušo garīdznieku un vairāku ticīgo paziņojumi un raksti par atsacīšanos no reliģijas. 1963.gadā latviešu valodā tiek izdota apostazējuša garīdznieka, tajā laikā aktīva ateisma propagandētāja Jonasa Ragauskas grāmata “Ejiet, misa beigusies!”. Ragauska ievadvārdi ir šādi: ”Kad sapratu, ka esmu maldījis un maldinājis citus, es jutu tik lielu riebumu pret saviem dzīves maldiem, ka ilgāk vairs nespēju samierināties ar tiem. Aizgāju no garīdzniecības un pārtraucu sakarus ar reliģiju. Zinātniski pamatotais materiālistiskais pasaules uzskats kļuva par manu vadītāju turpmākajā dzīves gaitā”.⁹²

Padomju režīma ideoloģijai it sevišķi noderīgi bija Zigmunda Springoviča raksti “Melnās sutanas ēnā” un “Rīgas Romas katoļu metropolīta kūrījas namā”, jo viņš, būdams arhibīskapa Springoviča radnieks un kādu laiku dzīvojot katoļu kūrījas namā, varēja sniegt “autentisku” informāciju.⁹³ 1961.gadā Latvijas PSR Centrālais arhīvs izdeva dokumentu krājumu “Katoļu garīdzniecība Latvijā 1920-1940”, kurā bija mērķtiecīgi atlasīti tikai tādi dokumenti, kuros atspoguļotas nesaskaņas draudžu un garīdznieku starpā. Turpmāk tika sekots līdzī katoļu baznīcas darbībai, sevišķu vērību pievēršot sprediķiem, pārtraucot pat vismazāko neloyalitātes izpausmi pret padomju valsti.⁹⁴ Tautai bija jānorāda uz to katoļu garīdznieku, kuri sekoja Vatikāna norādījumiem, antisabiedrisko darbību, jādod pretspars Vatikāna radioraidījumiem. Jāpanāk, lai radioraidījumos, kas paredzēti ārzemēm, uzstātos ticīgie katoļi, garīdznieki un atspēkotu dažādos “izdomājumus un melus” par Padomju Savienību.⁹⁵

⁹⁰ Henriks Trūps-Trops, *Latvijas Romas Katoļu baznīca komunisma gados 1940-1990*, (Rīga: Preses nams, 1992), 140.

⁹¹ Turpat, 141.

⁹² Jonas Ragausks, *Ejiet, misa beigusies!* (Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1963), 6.

⁹³ Rudīte Vīksne, “Padomju režīma antireliģiskā politika Latvijā 1954.-1964.”, *Vēstures Institūta Žurnāls* 2 (2017): 63.

⁹⁴ Turpat, 58.

⁹⁵ Turpat, 58.

Piecdesmitajos, sešdesmitajos gados plaši tika demonstrētas Maskavas, Ļeņingradas, Odesas kinostudiju speciāli ražotās filmas ar reliģiju izsmejošu raksturu. Ievērojamākās no tām: E.Voničas romāna “*Dundurs*” ekranizējums (1955), kā arī Odesā 1962.gadā uzņemtā mākslas filma “*Grēksūdze*”. Tieši Latvijas katoļiem bija domāta pēc Baleviča scenārija režisores Neretnieces 1961.gadā Rīgas studijā uzņemtā filma “*Pieviltie*”.⁹⁶

3.2.J.Birziņa rakstu krājumu “*Es atsakos*”

J.Birziņa rakstu krājums “*Es atsakos*”, kas tika izdots 1961.gadā, ir daļa no kampaņas, kas Latvijas PSR tika vērsta pret reliģiju. Šis rakstu krājums pieder pie tā saucamajām “renegātu grāmatām”. Rakstu krājumā ir publicētas astoņas bijušo garīdznieku vēstules, kurās viņi dalās ar savu pieredzi, pārdomām un notikumiem, kas veicināja viņu aiziešanu no baznīcas un atteikšanos no ticības - sākot ar Saldus katoļu draudzes mācītāja Boļeslava Zvejsalnieka vēstuli un turpinot ar Līvberzes un Dobeles katoļu draudzes prāvesta Andreja Mocāna, Aizputes katoļu draudzes prāvesta Jāņa Bārtuļa, Jūrkalnes un Sakas Romas katoļu draudzes prāvesta Jāzepa Truksāna, Sēlpils ev.lut. draudzes mācītāja Oļģerta Robežnieka, baptistu baznīcas mācītāja J.Priedēna, Mērsraga ciema baptistu draudzes mācītāja Pētera Grauzes un noslēdzot ar Rucavas baptistu draudzes mācītāja O.Puķīša vēstuli.

Kā ievadvārdos raksta E.Eglājs: “*Tie ir dokumenti, kas parāda, kāda jūtu un domu pasaule ir cilvēkiem, kas ticēja, sāka šaubīties un beidzot atteicās no ticības, kļūdami par ateistiem. Lasot šos paziņojumus, redzams, cik patiesi ir K.Marksa vārdi, ka “reliģija ir apspiestās radības nopūta”...Tagad komunisma celtniecības laikmetā, padomju zemes iedzīvotāju apziņā reliģiskais pasaules uzskats sabrūk. ..*”⁹⁷ Jau no grāmatas ievadā paustā redzam, ka uzsvars ir marksisma ideoloģijas pārākumu un tās atnesto atklāsmi, ka reliģijai pasaulē nav vietas un tā ir jāaizstāj ar komunismu. Grāmatā tiek dotas norādes, ka lielākā daļa garīdznieku, kas tagad atteikušies no savas ticības un amata, ir dzimuši nabadzīgās ģimenēs, kas bija spiestas strādāt kā kalpi pie bagātiem saimniekiem. Šī apspiestība un sociālā nevienlīdzība, kas pastāvējusi neatkarīgās Latvijas laikā, tad arī esot minams kā viens no iemesliem, kāpēc šie baznīcas kalpi kļuvuši reliģiski. Otrs iemesls esot cilvēku domāšanas kļūdas un nezināšana – kļūdainais priekšstats, ka ir Dievs (grāmatā lietots ar mazo burtu) esot ačgārns esamības atspoguļojums: cilvēks būdams nevarīgs dabas stihiju un sabiedrisko spēku priekšā, kļūdīgi iedomājās, ka tam pretī stāv pārdabiski spēki. Tagad, kad padomju cilvēkam apstākļi ir radikāli mainījušies – ražošanas spēki, tehnika, kultūra un zinātne sasniegušas tik augstu līmeni, ka cilvēks pats var veidot savu dzīvi un nav vietas maldiem jautājumā par Dieva

⁹⁶ Henriks Trūps-Trops, *Latvijas Romas Katoļu baznīca komunisma gados 1940-1990*, (Rīga: Preses nams,1992), 141.

⁹⁷ Jānis Birziņš, *Es atsakos*, (Rīga: Latvijas Valsts Izdevniecība, 1961), 2.

esamību. Tagad katrs ticīgais, ja nopietni apgūs un pārdomās zināšanas, kas tiem pieejamas, atteiksies no reliģijas. Un reliģijas sludinātāji to zina un saprot – tāpēc vēlas ticīgos atturēt no patiesu zināšanu apgūšanas un domāšanas. Lai to panāktu mācītāji mēģina ticīgo acīs nomelnot un nonicināt zinātnes vērtību.⁹⁸

Zemāk apskatīšu un īsi raksturošu četru katoļu priesteru, kuru apostāzi, darba ceturtajā nodaļā pētīšu padziļināti, vēstules par atteikšanos no ticības, kas publicētas J. Birznieka rakstu krājumā “*Es atsakos*”:

1) Boļeslavs Zvejsalnieks savā iesniegumā laikrakstam “*Cīņa*” raksta, ka vairāk kā 10 gadus ir gājis aklu un sabiedrībai nederīgu ceļu, bet tagad vēloties ņemt aktīvu daļību komunisma celtniecības darbā. Viņš nonācis pie secinājuma, ka materiālisms ir mācība, kas stāv uz īstiem, zinātniskiem pamatiem un cilvēka labklājību sasniegt var tikai tad, ja visi cilvēki paši aktīvi piedalīsies sabiedriski derīgā darbā. Vēlāk Zvejsalnieks laikrakstā *Cīņa* publicē nākamo vēstuli, kurā pasakās visiem, kas viņam atsūtījuši apsveikuma vārdus un sekos viņa piemēram.⁹⁹

2) Andrejs Mocāns laikrakstam norāda, ka atteicies no prāvesta amata, jo ir novērojis kā dzīvo baznīckungi – daudziem interesējot tikai kapeikas, bet ne pienākumi pret ticīgajiem. Viņš vairs nevēloties maldināt citus un ir pārliecināts, ka, strādājot sabiedrībai derīgu darbu, atgūs iecerētos ideālus.¹⁰⁰

3) Jānis Bārtulis *Cīņa* redakcijai norāda, ka saprot, kāpēc reiz pats un citi cilvēki pievērsušies reliģijai – jo dzīve līdz šim Latvijā ir bijusi bezcerīga un reliģija vismaz deva svētlaimes solījumus pēc nāves. Bārtulis dzimis nabadzīgajā zilo ezeru zemē, viņa vecāki palikuši bez iztikas un bijuši spiesti sākt grūto laukstrādnieku dzīvi pie bagātajiem Kurzemes budžiem, tāpēc nekas cits neatlicis, kā spēkus smelties reliģijā. Bet tagad viņš ir sapratis, ka pasaulē nav nekādu pārdabisku spēku, kuriem būtu tiesības lemt cilvēku likteņus.¹⁰¹

4) Jāzeps Trukšāns savukārt aicina atteikties no garīgā semināra apmeklēšanas, bet labāk piebiedroties to cilvēku saimei, kas iet pareizo ceļu un ceļ laimīgu dzīvi šeit, zemes virsū. Trukšāns sākot arvien dziļāk iepazīties ar marksismu un nevēlas vairs krāpt ticīgos cilvēkus.¹⁰²

Aplūkojot šīs četru priesteru publicētās vēstules par atteikšanos no ticības, uzsvars tiek likts uz zinātnei kā atbildi uz visiem jautājumiem, sociālo nevienlīdzību, kas pastāvēja Latvijas neatkarības laikā, tādā veidā veicinot glābiņa meklējumus reliģijā un komunismu kā vienīgo, pareizo ceļu uz laimīgu dzīvi.

⁹⁸ Jānis Birziņš, *Es atsakos*, (Rīga: Latvijas Valsts Izdevniecība, 1961), 6.

⁹⁹ Jānis Birziņš, *Es atsakos*, (Rīga: Latvijas Valsts Izdevniecība, 1961), 12.

¹⁰⁰ Jānis Birziņš, *Es atsakos*, (Rīga: Latvijas Valsts Izdevniecība, 1961), 23.

¹⁰¹ Jānis Birziņš, *Es atsakos*, (Rīga: Latvijas Valsts Izdevniecība, 1961), 40.

¹⁰² Jānis Birziņš, *Es atsakos*, (Rīga: Latvijas Valsts Izdevniecība, 1961), 47.

4. PRIESTERU APOSTĀZE

Pēc PSKP CK 1958.gadā pieņemtā slepenā lēmuma, kurā tika noteikts, ka visām partijās vienībām un sabiedriskajām organizācijām jāizvērs izšķiroša cīņa ar “religiskajām paliekām” padomju cilvēkos, viens no pamanāmākajiem kampaņas elementiem bija garīdznieku apostāzes gadījumi. Atteikšanās no priesteramata vairākumā gadījumu notika pēc konkrētas shēmas: atklātas garīdznieka vēstules, par atteikšanos no ticības un amata publicēšana valsts mēroga preses izdevumos, kam sekoja šo apostazējušo garīdznieku turpmākā iesaiste antireligiskajās aģitācijās. **Pastāv uzskats, ka, ņemot vērā apstākļus un situācijas, kādās notika dažu šo priesteru apostāze, atteikšanās no amata un ticības nav bijusi viņu brīvprātīga izvēle, bet gan no VDK uzspiesta rīcība.**¹⁰³

Čeka veikli izmantoja dažādas metodes, lai pārliecinātu garīdzniekus atstāt savu amatu – bieži vien tas tika panākts ar šantāžu, draudot ar apcietināšanu vai kāda saucamā kompromāta publicēšanu. Ņemot vērā, ka Staļina valdīšanas laikā daudzi priesteri jau bija izsūtīti vai nogalināti, tad problēma meklējama jau jauno garīdznieku sagatavošanā – tā bija nepilnīga, pats process bija saīsināts un sasteigts.¹⁰⁴ 1958.gadā bija pirmais gadījums, kad no amata atteicās katoļu priesteris Boļeslavs Zvejsalnieks. Viņam bija sekotāji ne tikai no katoļu, bet arī luterāņu, adventistu, pareizticīgo mācītāju un baptistu sludinātāju vidus. Renegātus izmantoja ateistiskās propagandas darbā. Laikrakstos tika publicēti atteikšanās raksti, kuri bija ideoloģiski apstrādāti un sabiedrībā pasniegti kā “sirdsapziņas balss” izpausmes, kas apliecināja “komunistiskās morāles un ideju milzīgo spēku”.¹⁰⁵

Krūmiņa-Koņkova aicina ņemt vērā un neaizmirst, ka RKLP pilnvarotie Latvijā bijuši Valsts drošības ministrijas pārstāvji. Cilvēki, kuri garīdzniecību uzraudzījuši, bijuši pārliecināti un profesionāli čekisti: "To nedrīkst aizmirst, jo viņi nebija kaut kādi diletanti. Tie bija profesionāli vervētāji. Stāties pret šādiem cilvēkiem un mēģināt spēlēt spēli un uzvarēt bija ļoti sarežģīti. Viņi prata atrast cilvēku vājās vietas, vāca kompromātus. Ar to ir jārēķinās, domājot, kāpēc diez kāds cilvēks piekritis sadarboties¹⁰⁶".

Solveiņa Krūmiņa-Koņkova norāda, ka interesants ir fakts, ka apostāzes gadījumu uzliesmojums 1958.gadā sakrīt ar laiku, kad visā Padomju Savienībā tiek uzsāktas un īstenotas īpaši aktīvas antireligiskās kampaņas. Vairākas tā laika publikācijas trimda presēs šos

¹⁰³Solveiņa Krūmiņa-Koņkova, “Church and State Security Institutions in the Latvian Soviet Socialist Republic from 1944 to 1970”, *Reliģiski-filozofiski raksti XXIII* (2017): 147.

¹⁰⁴Henriks Trūps-Trops, *Latvijas Romas Katoļu baznīca komunisma gados 1940-1990*, (Rīga: Preses nams, 1992), 110.

¹⁰⁵Rudīte Viksne, “Padomju režīma antireligiskā politika Latvijā 1954.-1964.”, *Vēstures Institūta Žurnāls* 2 (2017): 62.

¹⁰⁶Filips Lastovskis, “Čeka reliģijas vietā piedāvāja cirku - kā VDK centās izskaust baznīcu”, *Delfi*, jan. 2016, <https://www.delfi.lv/news/national/politics/ceka-relijijas-vieta-piedavaja-cirku-ka-vdk-centas-izskaust-baznicu.d?id=46998173> (skatīts 03.06.2020).

notikumus sasaistīja ne tikai kā daļu no antireliģiskās kampaņas, bet arī kā smalki īstenotu VDK operāciju. Piemēram, laikraksts “*Austrālijas Latvietis*”, uzsvēris, ka B.Zvejsalnieka un A.Mocāna apostāze ir gudri izstrādāts plāns. Šie divi “dezertieri” – par to šaubu neesot – esot no komunistiem iefiltrējušies Romas Katoļu baznīcā, lai pēc spiegošanas varētu uzsākt revolūciju un noņengāt Baznīcu.¹⁰⁷

Bīskaps Jānis Cakuls savā grāmatā “*Latvijas Romas katoļu priesteri 1918-1995*” norāda, ka no 1945.gada līdz Latvijas neatkarības atjaunošanai 1991.gadā apostazēja astoņi katoļu priesteri, būtiski, ka septiņi no viņiem atteicās no sava amata tieši N.Hruščova režīma laikā:

1958.gadā apostazē Boleslavs Zvejsalnieks un Andrejs Mocāns

1959.gadā apostazē Jānis Bārtulis un Jāzeps Trukšāns

1961.gadā apostazē Jāzeps Šnepsts

1963.gadā apostazē Konstantīns Bojārs un Eduards Ūsāns

1970.gadā apostazē Alberts Peipiņš¹⁰⁸

Kā norāda bīskaps Jānis Cakuls, visi augstāk minētie priesteri, kas apostazēja, apprecējās, resp.,reģistrēja savu laulību dzimtsarakstu nodaļā.¹⁰⁹

Interesants liekas fakts, ka aplūkojot ordinēto priesteru skaitu atsevišķos gados, sākot ar 1945.gada okupāciju līdz Latvijas neatkarības atjaunošanai, tieši 1951.gadā ticis ordinēts visvairāk priesteru, nākamais gads, kad tiek ordinēti vairāk nekā sešpadsmit priesteri ir 1987.gads.¹¹⁰

Henriks Trūps-Trops norāda, ka iemesli šim apostāzes skaita uzliesmojumam N.Hruščova režīma laikā būtu meklējami vairākos apstākļos: daudzos traucējošos faktoros priesteru semināra darbā, ateistiskā izglītība skolās, semināra slēgšana, mācībspēka trūkums, čekas rosība u.c. Gandrīz visi teoloģiski sagatavotie semināra mācību spēki bija vai nu apcietināti, vai arī emigrējuši uz ārzemēm. Ar zinātnisko grādu Rīgā bija palikuši tikai daži bīskapi. Arī pats semināra darbs tika traucēts un reizēm pat pilnīgi pārtraukts. Lai nepaliktu bez priesteriem, bīskaps bija spiests iesvētīt par priesteriem semināra kursu nepabeigušos, pat no trešā kursa, kad seminārs tika slēgts. Skaidrs, ka šādos apstākļos viens otrs par priesteri kļuva pilnīgi nesagatavots, bez dziļas un stipras pārliecības. Jāņem vērā arī tas fakts, ka visi priesteru kandidāti 50./60.gados nāca no ateiskām skolām. Visi, kas atteicās no priesterības, nāca no šādas vides un vairums no tiem pat nebija pabeiguši semināru. Čeka veikli izmantoja šos

¹⁰⁷ Solveiga Krūmiņa-Koņkova, “Church and State Security Institutions in the Latvian Soviet Socialist Republic from 1944 to 1970”, *Reliģiski-filozofiski raksti XXIII* (2017): 149.

¹⁰⁸ Jānis Cakuls, *Latvijas Romas katoļu priesteri 1918-1995 uzziņas*, (Rīga: Rīgas Metropolijas kūrīja, 1996), 313.

¹⁰⁹ Jānis Cakuls, *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas Vēstures Materiāli XX gadsimts* (Viļāni: Rīgas Metropolijas Kūrīja, 2001), 305

¹¹⁰ Jānis Cakuls, *Latvijas Romas katoļu priesteri 1918-1995 uzziņas*, (Rīga: Rīgas Metropolijas kūrīja, 1996), 178.

vājākos, bez stipras pārliecības un rakstura iesvētītos priesterus, plaši pielietojot šantāžu, draudus vai kompromātus.¹¹¹

4.1.Priesteris Boļeslavs Zvejsalnieks

Boļeslavs Zvejsalnieks, dzimis 1927.gadā (miris 1993.gadā), dzimtā draudze ir Nagļu. Tautība – latvietis. Mācījies Rīgas Garīgajā seminārā. Tika ordinēts 28.03.1951., ordināciju veica metrop.A.Springovičs. Henriks Trūps-Trops raksta, ka B.Zvejsalnieks sākotnēji esot iestājies Viļānu klosterī, tad mācījies Varakļānu ģimnāzijā, iestājies Rīgas priesteru seminārā, bet tur mācījies tikai divarpus gadus, kad semināra slēgšanas dēļ, 1951.gadā tiek iesvētīts par priesteri.¹¹² J.Cakula grāmatā “Latvijas Romas katoļu priesteri 1918-1995 uzziņas” norādītas draudzes, kurās B.Zvejsalnieks strādā līdz paziņoja par apostāzi:

01.04.1951. – 14.01.1954. Talsu, Laucienes, Cīruļu, Sabiles un Višļu draudzes prāvests

14.01.1954. – 23.09.1955. Alsungas draudzes vikārs, apkalpoja Jūrkalni

23.09.1955. – 08.03.1957. Tukuma, Lamiņu, Kandavas un Zantes draudžu prāvests

08.03.1957. – 1958.g., kad apostazēja. Līdz tam Saldus draudzes prāvests

1958.gads – 1988.gads bija aktīvs ateisma propagandētājs.¹¹³

Diez gan interesants šķiet fakts, ka Jūrkalnes draudzē dažādos laika posmos ir kalpojuši trīs no apostazējušajiem priesteriem – gan B.Zvejsalnieks, gan A.Mocāns un J.Trukšāns. Kā norāda kardināls Julijans Vaivods savā grāmatā “*Katoļu baznīcas vēsture Latvijā*”, Jūrkalnē nomainījušies desmitiem mācītāji, un tas neesot nekāds brīnums, jo prāvestu apstākļi Jūrkalnē nepieder pie spožajiem. Bet tāds jau vispār esot mazo draudžu liktenis.¹¹⁴

Kāpēc B.Zvejsalnieks atsakās no savas ticības?

Grāmatas un darbos, kuros plašāk skatīts B.Zvejsalnieka apostāze, esmu atradusi divas versijas, kāpēc viņš nolēma atteikties no ticības un kļūt par aktīvu antirelīģiskās propagandas atbalstītāju. Henriks Trūps-Trops savā darbā “*Latvijas Romas Katoļu baznīca komunisma gados 1940-1990*” raksta, ka B.Zvejsalnieks bija viens no pirmajiem garīdzniekiem, kurš 1958.gadā aizgāja no baznīcas un publiski paziņoja, ka līdz šim ir krāpis tautu. Būdams par Saldus prāvestu, viņš bija nokļuvis čekas varā. Viņu līdz katastrofai noveda alkohols. Reiz vēloties tikt pie naudas iedzeršanai, B.Zvejsalnieks bija apkrāpis autovadītājus. Drīz pēc tam čeka prāvestu izsauca uz Rīgu. Tur viņš uzturējies trīs dienas, pēc atgriešanās mājās, B.Zvejsalnieks bija izmainījies līdz nepazīšanai. Svētdienas rītā prāvests esot ienācis baznīcā,

¹¹¹ Henriks Trūps-Trops, *Latvijas Romas Katoļu baznīca komunisma gados 1940-1990* (Rīga: Preses nams, 1992), 110.

¹¹² Turpat, 108.

¹¹³ Jānis Cakuls, *Latvijas Romas katoļu priesteri 1918-1995 uzziņas*, (Rīga: Rīgas Metropolijas kūrīja, 1996), 174.

¹¹⁴ Julijans Vaivods, *Katoļu baznīcas vēsture Latvijā. Baznīcas vēsture Kurzemē XIX un XX gadsimtos* (Rīga: Rīgas Metropolijas kūrīja, 1994), 64.

apsedzis altāri ar melnu segu un sanākušajiem dievlūdžējiem paziņojis, ka viņš atteicies no priesterības un dievkalpojumu nenoturēšot. Tajā pašā dienā laikrakstā “Cīņa” parādījās raksts par viņa atteikšanos no priesterības. Vēlāk Zvejsalnieks kļuva par vienu no aktīvākajiem ateisma propagandētājiem, ar priekšlasījumiem apbraukāja visu Latviju. Pats (vai citi) pat sarakstīja grāmatu “*Zaudētie gadi*”.¹¹⁵ Interesants ir fakts, ka H.Trūps-Trops norāda, ka B.Zvejsalnieks šo autovadītāju krāpšanu esot veicis kopā ar Andreju Mocānu un Jāni Bārtuli, kuru apostāzes gadījumus padziļināti skatos nākamajās apakšnodaļās.¹¹⁶

Savukārt Solveiga Krūmiņa-Koņkova savā pētījumā “*Church and State Security Institutions in the Latvian Soviet Socialist Republic from 1944 to 1970*” raksta, ka ir daudzi faktori, kas norāda, ka priesteris Boļeslavs Zvejsalnieks bija nokļuvis VDK redzeslokā un tieši čekas aktīvās rīcības rezultātā kļuva par vienu no skaļākajiem antirelīģiskās propagandas aģitatoriem. Notikumi saistāmi ar kardināla Julijana Vaivoda lietu. 1958.gada 13.maijā tiesa piesprieda J.Vaivodam divu gadu cietumsodu par pārkāpumiem, kas fiksēti viņa teoloģiskajos darbos, pamatojot to ar Kriminālkodeksa 58.pantu. Vaivods tika apsūdzēts par naidīgas aģitācijas un propagandas satura izplatīšanu ar nolūku graut un vājināt padomju varu, kā arī par naidīgas literatūras uzglabāšanu vai izplatīšanu. Šajā lietā viens no pieaicinātajiem lieciniekiem bija priesteris Boļeslavs Zvejsalnieks. Viņš bija viens no četriem priesteriem, pie kura uzglabājās J.Vaivoda darbu kopijas. Neviens no šiem priesteriem netika nedz aizturēts, nedz apcietināts. Lai vai kā, bet tikai dažas dienas pēc pēdējās tiesas sēdes, 18.maijā, Zvejsalnieks apostazēja, publicējot iesniegumu par atteikšanos no garīdznieka amata laikrakstā “*Cīņa*”, kur pēdējie teikumi ir: “Pārlicinājies par to, ka vairāk nekā desmit gadu esmu gājis aklu un sabiedrībai nederīgu ceļu, tagad, vēlēdamies ņemt aktīvu dalību komunisma celtniecības darbā, es nolēmu atteikties no mācītāja amata un lūdzu dot man iespēju stāties sabiedrībai derīgā darbā un manu lūgumu publicēt republikas presē.” S.Krūmiņa-Koņkova izvirza pieņēmumu, ka VDK B.Zvejsalniekam piedāvāja darījumu: viņš netiek arestēts un tiesāts, ja vien publiski atsakās no ticības un garīdznieka amata.¹¹⁷ Savukārt, darbā “*Baznīca un drošības iestādes Latvijas PSR no 1944.-1970.gadam*” S.Krūmiņa-Koņkova norāda, ka B.Zvejsalnieks pēc tam, kad pameta Baznīcu, esot strādājis Valsts vēstures muzejā, aktīvi pasniedzis ateisma lekcijas visā Latvijā, bijis Latvijas PSR zinātņu akadēmijas biedrs un 1977.gadā viņam tika pasniegts apbalvojums nominācijā Latvijas PSR kultūras darbinieks.¹¹⁸

¹¹⁵ Henriks Trūps-Trops, *Latvijas Romas Katoļu baznīca komunisma gados 1940-1990* (Rīga: Preses nams, 1992), 108.

¹¹⁶ Turpat, 108.

¹¹⁷ Solveiga Krūmiņa-Koņkova, “Church and State Security Institutions in the Latvian Soviet Socialist Republic from 1944 to 1970”, *Reliģiski-filozofiski raksti XXIII* (2017): 148.

¹¹⁸ Solveiga Krūmiņa-Koņkova, “Church and State Security Institutions in the Latvian Soviet Socialist Republic from 1944 to 1970”, *Reliģiski-filozofiski raksti XXIII* (2017): 148.

Eduards Priedoliņš intervijas laikā min, ka pēc apostāzes B.Zvejsalnieks vairs nekur sabiedrībā neparādījās viens, viņam līdzīgi bijuši vismaz divi čekas aģenti, kas uzmanījuši katru Zvejsalnieka soli. B.Zvejsalnieks nedrīkstējis tikties ar cilvēkiem, pat sācis izvairīties no savs mātes, kura turpinājusi dziedāt baznīcas korī, piekalpojusi Sv.Misā. E.Priedoliņš arī norāda, ka pēc apostāzes B.Zvejsalnieks esot izveidojis ģimeni – piedzimuši divi dēli. Zvejsalnieka brālis esot arī bijis māksliniecisks cilvēks, ik pa laikam braucis uz baznīcu un spēlējis tur ērģeles.

E.Priedoliņš atceras, ka Jūrkalnē cilvēki runājuši, ka pirms nāves Zvejsalnieks tomēr esot izsūdzējis grēkus un pat ticis apglabāts kā mācītājs, bet iespējams, ka tās ir vienīgi runas.¹¹⁹

B.Zvejsalnieks par izvēli apostazēt savā grāmatā “Zaudētie gadi”

J.Cakuls norāda, ka ar aktīvu antirelīģisko propagandu no iepriekš minētajiem astoņiem apostazējušajiem priesteriem, nodarbojās tikai B.Zvejsalnieks un J.Trukšāns. 1964.gadā tika izdota B.Zvejsalnieka grāmata “Zaudētie gadi”.¹²⁰ Nacionālā Kino centra mājaslapā filmu katalogā atrodama PSRS Veselības aizsardzības pasūtījuma filma “Veselība un reliģija” (1977). Viens no filmas scenārija autoriem ir Boļeslavs Zvejsalnieks - filmā stāstīts par to, kā akla sekošana reliģiskām dogmām kropļo cilvēku garīgi un reizēm arī fiziski.¹²¹ Rīgas kinostudijas audiovizuālo, foto un skaņas dokumentu fondā atrodama 1959.gadā uzņemta Rīgas kinostudijas īsfilma latviešu valodā “Padomju Latvija” Nr.31, kur vienā no sižetiem bijušais priesteris Boļeslavs Zvejsalnieks uzstājas Krustpils kultūras namā ar uzrunu par to, kā spējis atbrīvoties no reliģiskajiem aizspriedumiem un atradis ceļu uz īstu, pilnvērtīgu dzīvi. Sižetā B.Zvejsalnieks norāda, ka strādā pie jaunas grāmatas “Mana atgriešanās dzīvē” (šādu grāmatu man neizdodas nekur atrast, iespējams, tā netika publicēta).¹²²

Interesanti, kā savā grāmatā “Zaudētie gadi” B.Zvejsalnieks atstāsta notikumus viņam ierodoties Jūrkalnes draudzē – baznīca esot ļoti sliktā stāvoklī. Ļaudīm intereses par baznīcas sakopšanu un restaurāciju neesot it nemaz, Zvejsalniekam pat neizdodoties ar naudu pievilināt kādu, kas uzņemtos baznīcas krustu salabot. Vecie mācītāji baznīcu esot nolaiduši ne tikai no tās ārienes, bet arī dievkalpojumi neesot noturēti tā, kā to prasījis rituāls, draudzei neesot bijis nedz ērģelnieks, nedz koris. B.Zvejsalnieks raksta: “Par dievu vismazāk bēdāja jūrkalnieši. Varbūt, ka tur savi nopelni bija maniem priekštečiem. Jūrkalnes draudze jau no senām dienām

¹¹⁹ Lienes Sandalānes klātienē intervija ar Eduardu Priedoliņu, 8.jūnijs, 2020. gads.

¹²⁰ Jānis Cakuls, *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas Vēstures Materiāli XX gadsimts* (Viļāni: Rīgas Metropolijas Kūrija, 2001), 305

¹²¹ Nacionālais Kino centrs, “Veselība un reliģija”, *filmas.lv*, <https://www.filmas.lv/movie/2714/> (skatīts 01.06.2020).

¹²² Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva audiovizuālo, foto un skaņas dokumentu digitālā krātuve, “Padomju Latvija” Nr. 31”, *redzidzirdlatviju.lv*, <http://redzidzirdlatviju.lv/lv/search/movie/161772> (skatīts 01.06.2020.).

bijusi mācītāju soda vieta. Es gan nezinu kādēļ, bet te diecēzes centrs allaž sūtīja tos mācītājus, kas krituši bīskapa nežēlastībā.”¹²³

Par priesteri Broņislavu Dūri, kuru B.Zvejsalnieks nomainīja 1954./1955.gadā, Zvejsalnieks izsakās ļoti slikti: “Un kādus gan jūrkalnieši te mācītājus savā mūžā nebija redzējuši. Gan tādus kā Dūre, kurš savus pienākumus veica apātiski un vienkāršo ļaužu sabiedrībā atklāti mēdza izrādīt savu neticību dievam, gan tādus, kuri pat ar varu vilkuši cilvēkus baznīcā.”¹²⁴ Zvejsalnieks grāmatā “*Zaudētie gadi*” B.Dūri raksturo kā ticību zaudējušu priesteri, kuram patika iedzert.¹²⁵ Suitu novada mājaslapā savukārt B.Dūre raksturots kā sirsnīgs, izpalīdzīgs cilvēks, kuram nebija ienaidnieku.¹²⁶ Kā arī B.Dūre pēc pārcelšanas no Jūrkalnes draudzes vēl daudzus gadus turpināja vadīt draudzes, līdz pat 1971.gadam, kad nomira. Līdz ar to, būtu grūti piekrist B.Zvejsalnieka paustajam, ka Dūre bija zaudējis ticību.

B.Zvejsalnieks darbā “*Zaudētie gadi*” norāda arī uz mīlestību, kas nepaiet garām nevienam, pat tiem, kas grib no tās izvairīties. Tā ar viņu esot noticis attiecībā uz meiteni, kas pieteikusies dziedāt korī. Zvejsalnieks, gan nemin, kurā tieši draudzē tas bija – Alsungas vai Jūrkalnes. Meitene esot uzreiz atzinusies, ka Dievam ne visai ticot. Zvejsalnieks savas sajūtas raksturo šādi: “Tikai retu reizi uzdrīkstējos ieskatīties viņas acīs, bet pavisam grūti man bija kaut ko aizrādīt par kļūdām dziedājumā. Baidījies to aizvainot un aizbaidīt no sevis. Es vēlējos, lai viņa vienmēr paliktu manā tuvumā.”¹²⁷ Šī kora meitene arī esot iedvesmojusi B.Zvejsalnieku skatīties uz pasauli plašāk un lasīt dažādāku literatūru, ko viņam pati arī esot piegādājusi, piemēram, “*Zvejnieka dēls*”, “*Parīzes Dievmātes katedrāle*”, Kārļa Marksa “*Kapitāls*” u.c. grāmatas. B.Zvejsalnieks kopā ar kora meiteni sācis slepeni apmeklēt kino. Tomēr Zvejsalnieks esot nolēmis pārcelties uz Tukuma draudzi, kā arī sapratis, ka nespēj meitenei neko piedāvāt un tā šīs jūtas tikušas apslāpētas.¹²⁸

4.2.Priesteris Andrejs Mocāns

Andrejs Mocāns, dzimis 1927.gadā, dzimtā draudze ir Rēzeknes. Tautība – latvietis. Mācījies Rīgas Garīgajā seminārā. Tika ordinēts par priesteri 10.09.1950., ordināciju veicis metrop.A.Springovičs.¹²⁹ J.Cakula grāmatā “Latvijas Romas katoļu priesteri 1918-1995 uzziņas” norādītas draudzes, kurās A.Mocāns strādā līdz paziņoja par apostāzi:

18.10.1950. - 02.04.1951. Līvberzes, Dobeles, Krimūnu Džūkstes draudžu prāvests

¹²³ Boļeslavs Zvejsalnieks, *Zaudētie gadi*, (Rīga: Liesma, 1971), 63.

¹²⁴ Turpat, 63.

¹²⁵ Boļeslavs Zvejsalnieks, *Zaudētie gadi*, (Rīga: Liesma, 1971), 61.

¹²⁶ “Sv.Jāzepa Jūrkalnes katoļu baznīca”, *Suitu novads*,

https://www.suitunovads.lv/lv/katolju_baznica/jurkalnes_baznica/ (skatīts 06.05.2020).

¹²⁷ Boļeslavs Zvejsalnieks, *Zaudētie gadi*, (Rīga: Liesma, 1971), 64.

¹²⁸ Boļeslavs Zvejsalnieks, *Zaudētie gadi*, (Rīga: Liesma, 1971), 64.

¹²⁹ Jānis Cakuls, *Latvijas Romas katoļu priesteri 1918-1995 uzziņas*, (Rīga: Rīgas Metropolijas kūrīja, 1996), 173.

02.04.1951. – 23.09.1955. Tukuma, Lamiņu, Kandavas un Zantes draudžu prāvests
23.09.1955. – 14.03.1958. Jūrkalnes, Sakas draudžu prāvests un Alšvangas vikārs
14.03.1958 – 1958.g.apostazēja. Līdz tam Līvberzes un Dobeles draudžu prāvests¹³⁰

Interesants ir fakts, ka A.Mocāns kļūstot par Jūrkalnes prāvestu 1955.gadā, nomaina Boļeslavu Zvejsalnieku, kurš, kurš par šīs draudzes prāvestu bija kļuvis dažus mēnešus atpakaļ – vēlāk, 1958.gadā abi šie garīdznieki apostazē.¹³¹ Jau 1959.gada 24.jūnijā Jūrkalnes prāvests Jāzeps Trukšāns publiski atsakās no ticības un baznīcas. Vai šī nav dīvaina sakritība, ka trīs garīdznieki, kas kalpoja Jūrkalnes draudzē, īsā laika periodā izlemj apostazēt?

Vai A.Mocāns atteicās no ticības?

J.Cakuls norāda, ka A.Mocāns kādu laiku vēl svārstījies par savu atteikšanos no ticības un Baznīcas, esot gribējis atgriezties pie priestera darba, bet tā kā tas vairs nebija tik viegli izdarāms, apostazēja uz visiem laikiem, tagad – *reductus od statum laicalem*.¹³² Tā laika notikumus šādi apraksta arī Henriks Trūps-Trops, norādot, ka tajā pašā gadā, kad no priesterības atteicās B.Zvejsalnieks, arī A.Mocāns apostazēja. Vēlāk Mocāns izdarīto esot nožēlojis un gribējis atgriezties priesterībā, bet tas vairs nebija iespējams, jo Baznīcā ir likums: tam, kas publiski ir apliecinājis savu atteikšanos no ticības un priesterības, publiski presē arī jāatsauc sava maldīšanās, ja grib atkal strādāt par priesteri. Bet tā kā Padomju Savienībā prese kategoriski atteicās tādus atsaukumus publicēt, Mocānam atpakaļceļa vairs nebija, kaut gan viņš nekur un nekad pret reliģiju nebija uzstājies.¹³³

Laikabiedru atmiņas par A.Mocānu

Lai uzzinātu laikabiedru atmiņas par notikumiem saistībā ar Andreja Mocāna un Jāzepa Trukšāna apostāzi, 2020.gada 8.jūnijā Jūrkalnē tiekos ar Eduardu Priedoliņu. E.Priedoliņš šobrīd uzrauga Jūrkalnes Sv.Jāzepa Romas katoļu baznīcu, piekalpo Sv.Misē jau no bērnības un kopā ar mammu baznīcu ir apmeklējis ik nedēļu. Kad A.Mocāns Jūrkalnes baznīcā priesteram amatā nomaina B.Zvejsalnieku, esot uzņemts foto, tas, iespējams, esot kaut kur saglabājies, bet Eduards Priedoliņš nevarējis to pagaidām atrast. E.Priedoliņš min, ka Mocāns bieži vien esot saukts par “mazo Andrejiņu”. Priedoliņš arī norāda, ka tā, visticamāk, nav sagādīšanās, ka J.Trukšāns, A.Mocāns un B.Zvejsalnieks visi bija nosūtīti tieši uz Jūrkalnes draudzi, jo pastāvēja uzskats, ka uz šo draudzi nosūta priesterus, kas ir “nogrēkojušies un tikuši nosodīti”. Priedoliņš norāda, ka J.Cakula darbā minētā informācija, ka A.Mocāns esot nožēlojis savu

¹³⁰ Turpat, 193.

¹³¹ “Sv.Jāzepa Jūrkalnes katoļu baznīca”, *Suitu novads*,

https://www.suitunovads.lv/lv/katolju_baznica/jurkalnes_baznica/ (skatīts 06.05.2020).

¹³² Jānis Cakuls, *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas Vēstures Materiāli XX gadsimts* (Viļāni: Rīgas Metropolijas Kūrija, 2001), 305

¹³³ Henriks Trūps-Trops, *Latvijas Romas Katoļu baznīca komunisma gados 1940-1990* (Rīga: Preses nams, 1992), 109.

lēmumu atteikties no ticības un vēlējies atgriezties priestera darbā, esot patiesība. Pēc apostāzes notikumiem A.Mocāns, esot dzīvojis Alsungā, vēlāk Tukumā, kur turpinājis piekalpot Baznīcā - svētku laikā vilcis sutanu, palīdzējis prāvestam un pa naktīm pat noturējis dievkalpojumu. Priedoliņš norāda, ka Mocāns ļoti vēlējies tikt atpakaļ un kalpot baznīcā. Paši notikumi ar Mocāna apostāzi esot norisinājušies triviālā veidā – Mocānam esot bijusi cieša draudzība ar Zvejsalnieku, kuram paticis iedzert, bet kādā iedzeršanas reizē, Zvejsalnieks pārlicinājis A.Mocānu parakstīt papīru par atteikšanos no ticības. E.Priedoliņš norāda, ka, iespējams, cēloņi, gan Zvejsalnieka, gan Mocāna apostāzei, meklējami notikumos, kas saistīti ar iedzeršanas reizēm un atgadījumu, kad Mocāns ar Zvejsalnieku esot izlikušies par autoinspektoriem - apturējuši mašīnas, lai tiktu pie naudas iedzeršanai. Kāds no draudzes locekļiem bija atpazinis, ka šie abi vīri nav gan autoinspektori, bet gan baznīcas prāvesti. Tur arī, iespējams, arī aizsākas čekas interese par Zvejsalnieku un Mocānu. Arī H.Trūps-Trops savā darbā “Latvijas Romas katoļu baznīca komunisma gados” norāda, ka A.Mocāns esot bijis kopā ar B.Zvejsalnieku, kad notika šī izlikšanās par autoinspektoriem.¹³⁴

. E.Priedoliņš min, ka reiz, kad saticis Mocānu, un saruna ievirzījies par apostāzi, A.Mocāns tikai pieteicis, ka nekad nebūtu rakstījis publisko vēstuli par atteikšanos no ticības, ja būtu zinājis, ka tā tiks pilnībā rediģēta – pēc publikācijas avīzē tikai viņa vārds un uzvārds esot atbildis īstenībai. Attiecībā par draudzību ar Zvejsalnieku, A.Mocāns tikai noteicis, ka vairs netiekoties un labāk būtu bijis, ja viņam tādi draugi nemaz nebūtu bijuši. Priedoliņš min, ka pēc apostāzes A.Mocāns esot izveidojis ģimeni, pieteicies arī bērniņš, bet nomiris. Mocāns nekad no ticības neesot atteicies, lai arī nevarējis vairs strādāt Baznīcā. Priedoliņš atminas, kas 70./80.gados, kad braukuši uz Tukumu, Mocāns vēl arvien esot dziedājis baznīcas korī. Priedoliņš arī norāda, ka gan Trukšāna, gan Mocāna un Zvejsalnieka vājais punkts, kas noveda līdz apostāzei, esot bijis tas, ka puīši bijuši ļoti jauni, nebija uzkrājuši pieredzi priestera darbā, kā arī tas, ka viņi tika ordinēti 1951.gadā, kad draudēja Garīgā semināra slēgšana un viņi netikuši pilnvērtīgi pabeigt studijas un sagatavoties veicamajiem uzdevumiem vai izvērtēt savu motivāciju un spēku, lai būtu gatavi veikt priestera pienākumus atlikušo mūžu. Priedoliņš arī atzīmē, ka Kurzemē un Latgalē ticības jautājumi un katoļa priesteru amats tomēr nedaudz atšķiras – Kurzemē lietas uztver un dara ar nedaudz brīvāku attieksmi. Latgalē ātrāk novērotu un iebilstu, ja priesteru uzvedība kaut kādā veidā neatbilstu ticīgo gaidām. Kurzemē nekādas neizpratni nesagādāja fakts, ka priesteris pēc bērēm iet iedzert un spēlēt kārtis vai dziedāt dziesmas par mīlestību un meitenēm, tā sakot kurzemnieki esot lielāki brīvdomātāji. Tāpēc nav pārsteidzošs secinājums, ka lielākā daļa apostazējušo priesteru nāk tieši no Kurzemes

¹³⁴ Henriks Trūps-Trops, *Latvijas Romas katoļu baznīca komunisma gados 1940-1990* (Rīga: Preses nams, 1992), 108.

draudzēm. Priedoliņš norāda, ka laikā, kad priesteri publicēja vēstules par apostāzi un publiski paziņoja par to, ka atsakās no ticības, apkārtējie par diez gan pašsaprotamu pieņēma to, ka šādu lēmumu priesteriem “palīdzēja” pieņemt čeka.¹³⁵

4.3. Priesteris Jānis Bārtulis

Jānis Bārtulis, dzimis 1927.gada 14.oktobrī Rēzeknes apriņķī, Malts pagastā, dzimtā draudze ir Rozentovas. Bērnībā ar ģimeni pārceļas no Latgales uz Kurzemi, bet vēlāk atgriežas atpakaļ Latgalē.¹³⁶ Miris 2018.gada 19.oktobrī (apglabāts Balvu baznīcas dārzā).¹³⁷ Tautība – latvietis. Vispārējā izglītība – vidējā. Garīgo izglītību ieguvis Rīgas katoļu Garīgajā seminārā, kur mācījies no 1947.līdz 1951.gadam. Tika ordinēts 07.02.1951., ordināciju veica bīskaps P.Strods. Primīcijas dievkalpojums notika 1951.gada 11.februārī Krāslavā. Sprediķi brīvi var pateikt latviešu un latīņu valodā. Lasa un tekstu pilnīgi saprot latīņu, krievu un poļu valodā, tikai teksta saturu – lietuviešu un angļu valodā. J.Cakula grāmātā “Latvijas Romas katoļu priesteri 1918-1995 uzziņas” norādītas draudzes, kurās J.Bārtulis strādā līdz paziņoja par apostāzi:

- 07.02.1951. – 12.09.1951. Lēnu, Silaiņu draudžu prāvests un apkalpoja Saldu
- 12.09.1951. – 22.12.1955. Kuldīgas, Sabiles, Višķu un Rendas draudžu prāvests
- 22.12.1955. – 1959., apostazēja. Līdz tam Aizputes, Vecpils un Vaiņodes draudžu prāvests
- 03.09.1992. – 09.03.1993. Balvu draudzes vikārs
- 09.03.1993. – 12.06.1995. Balvu, Spoģu un Alūksnes draudžu prāvests
- 12.06.1995. – 19.10.2018. Balvu draudzes prāvests¹³⁸

J.Bārtula atjaunošana garīdznieka amatā

J.Bārtulis pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas 1991.gadā vairākkārt esot rakstījis Vatikānam, lūdzot viņu atjaunot priestera amatā. Pēc atkārtotiem lūgumiem Bārtuļa lūgums tiek izpildīts. Pēc tam, kad 1995.gadā atsācis pildīt garīdznieka pienākumus, līdzās savam tiešajam garīdznieka darbam prāvests Jānis Bārtulis veicis saimnieciskos darbus viņam uzticētajās draudzēs – vadījis baznīcu un lūgšanu namu (kapelu) celtniecību, renovāciju un rekonstrukciju. To skaitā arī Valsts nozīmes vēstures un arhitektūras pieminekļu renovāciju un rekonstrukciju. Prāvests Jānis Bārtulis par savu darbu saņēmis atzinības un pateicības: 2004.gadā – Valsts Kultūras pieminekļu inspekcijas Kultūras mantojuma Gada balvu par ieguldījumu Balvu

¹³⁵ Lienes Sandalānes klātienē intervija ar Eduardu Priedoliņu, 8.jūnijs, 2020. gads.

¹³⁶ Baznīca, “Mūžībā aizgājis priesteris Jānis Bārtulis”, *Vatican News*, okt. 2018, <https://www.vaticannews.va/lv/baznica/news/2018-10/muziba-aizgajis-priesteris-janis-bartulis.html> (skatīts 03.05.2020).

¹³⁷ Baznīca, “Mūžībā aizgājis priesteris Jānis Bārtulis”, *Vatican News*, okt. 2018, <http://katolis.lv/zinas/article/muziba-devies-balvu-draudzes-emeritetais-pravests-janis-bartulis.html> (skatīts 03.05.2020).

¹³⁸ Jānis Cakuls, *Latvijas Romas katoļu priesteri 1918-1995 uzziņas*, (Rīga: Rīgas Metropolijas kūrīja, 1996), 192.

Romas katoļu baznīcas saglabāšanā, renovācijā, rekonstrukcijā un vides sakārtošanā, 2005. gadā – Balvu pilsētas Domes Pateicības rakstu par Balvu katoļu baznīcas atjaunošanu, 2006. gadā – Latvijas Republikas Ministru prezidenta Pateicības Rakstu par mūža ieguldījumu tautas garīgās dzīves stiprināšanā un kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanā un 2014.gadā – Balvu novada Domes Pateicības rakstu par Balvu katoļu baznīcas atjaunošanu. 2019.gada 14.oktobrī pēc Svētās Mises Balvu Romas katoļu baznīcā bīskaps Jānis Bulis iesvētīja pieminekli priesterim Jānim Bārtulim.¹³⁹

J.Bārtulis Balvos uzcēlis Sakrālās kultūras centru (2008), kurā sniedz ziņas par Latvijas tradicionālo kristīgo konfesiju sakrālajiem objektiem.¹⁴⁰

Notikumi saistībā ar apostāzi

Zīmīgs, manuprāt, liekas viens citāts, ko izlasīju jauns.lv rakstā “*Balvu pansionātā nīrgājas par sirmgalvjiem*”, kur Bārtulis saka šādus vārdus: “Ar pansionāta vadību lieki runāt. Tie ir cilvēki ar padomju audzināšanu, viņi netic Dievam, tad ko ar viņiem runāt par morāli?”¹⁴¹ Šie vārdi “padomju audzināšana”, “netic Dievam”, “morāle” norāda uz lielu kontrastu viņa rakstītajam 1959.gadā žurnālam “*Padomju Jaunatne*”, citēju: “Pasaulē nav nekādu pārdabisku spēku, kuriem būtu tiesības lemt cilvēku likteņus” vai “ja cilvēkam tikai mazliet pietrūkst līdzsvara, tas viegli var nosvērties uz reliģijas pusi”.¹⁴²

H.Trūps-Tropos norāda, ka pēc apostāzes 1959.gadā Jānis Bārtulis esot publicējis presē divus rakstus: *Garīdznieka sutanu nometot* un *Ticēt vai neticēt?*.¹⁴³ Protams, ja ņemam vērā cenzūru, preses pakļautību padomju varas diktātam un laika biedru atmiņas, kad šie raksti top, mēs nevaram apgalvot, ka šo rakstu teksta autors ir pats Bārtulis.

Vēl arvien paliek atvērts jautājums, vai J.Bārtulis 1959.gadā teikto bija izteicis pēc savas iniciatīvas un domām, vai tomēr bija spiests to darīt? Jo viņa ieguldījums sabiedriskajā un Baznīcas dzīvē pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas liecina par patiesu ticību, rūpēm un uzticību kristietībai. Interesants ir fakts, kas parādās Latvijas vēsturnieku komisijas rakstu 17.sējumā “*Nacionālā pretošanās komunistiskajiem režīmiem Austrumeiropā pēc Otrā pasaules kara*”, citēju: “Netipiska izvērtās saruna ar kādu Balvu katoļu baznīcā satiktu sievieti. Viņa dzirdēja, kā draudzes prāvests Jānis Bārtulis nevēlas atcerēties nacionālo partizānu karu,

¹³⁹ Novadpētniecības datu bāze, “Bārtulis Jānis”, *Balvucrb*, nov. 2019, <http://balvucrb.lv/kb/index.php?View=entry&EntryID=420> (skatīts 20.05.2020).

¹⁴⁰ “Mūžībā aizsaukts pazīstamais katoļu garīdznieks Jānis Bārtulis”, *Latvijas Avīze*, okt. 2018, <https://www.la.lv/muziba-aizsaukts-pazistamais-katolu-garidznieks-janis-bartulis> (skatīts 20.04.2020).

¹⁴¹ Elmārs Barkāns, “Balvu pansionātā nīrgājas par sirmgalvjiem”, *Kas jauns*, jūl. 2010, <https://jauns.lv/raksts/zinas/212986-balvu-pansionata-nirgajas-par-sirmgalvjiem> (skatīts 20.05.2020).

¹⁴² Jānis Birziņš, *Es atsakos*, (Rīga: Latvijas Valsts Izdevniecība, 1961), 44.

¹⁴³ Henriks Trūps-Trops, *Latvijas Romas Katoļu baznīca komunisma gados 1940-1990* (Rīga: Preses nams, 1992), 109.

un piekrita sarunai ar noteikumu, ka paliks anonīma.”¹⁴⁴ Kāpēc arī 2000.gadu sākumā J.Bārtulis nepiekrīt piedalīties vēsturnieku organizētā atmiņu vākšanā par nacionālajiem partizāniem un izvēlas klusēt?

Laikabiedru atmiņas par J.Bārtuli

Lai nedaudz vairāk uzzinātu un izprastu par J.Bārtuļa atgriešanos darbā Romas Katoļu baznīcā 1995.gadā, kā arī, iespējams, iegūtu kādu informāciju par Bārtuļa dzīves notikumiem laikā, kad viņš bija aizgājis no baznīcas, 27.05.2020. devos uz Balviem. Sava brauciena laikā apmeklēju *Balvu Vissvētās Trīsvienības Romas katoļu baznīcu*, kur līdz 2018.gadam strādāja J.Bārtulis, veicu intervijas ar baznīcas tagadējo prāvestu Mārtiņu Klušu un baznīcas saimniecības uzraudzi Antoņinu Jasinsku kā arī izpētīju *Sakrālā kultūras centra* bibliotēku, ko mantojumā atstājis J.Bārtulis, un pārskatīju pierakstus, ko Bārtulis vēlējās izdot kā biogrāfisku romānu ar nosaukumu “*Uz naža asmens*”. Bārtuļa pieraksti, atradās divās lielās kastēs, kurās varētu būt vairāki tūkstoši lapu, rakstīti uz atsevišķām lapām rokrakstā, kas uz dažām lapām bija viegli salasāms, bet citām toties grūti izburtojams. Pieraksti nebija hronoloģiski sakārtoti (skatīt 3.pielikumu). Šo pierakstu izskatīšana, sakārtošana un apkopošana prasītu mēnešiem, iespējams, pat gadiem laika. Draudzes prāvests Mārtiņš Klušs teicās, ka J.Bārtulis reiz jau esot savus pierakstus nodevis pārrakstīšanai un apkopošanai, bet darbs neesot pabeigts, jo Bārtulis esot smagi slimojis, kā arī viņam arī esot licies, ka tekstu pārrakstītājs ir pieļāvis daudz kļūdas un nav izpratis J.Bārtuļa domāto. Aplūkoju arī Jāņa Bārtuļa fotoalbumu, kurš uzdāvināts Bārtulim 30.gadu jubilejā. Tajā ir atrodamas fotogrāfijas no laika, kad Bārtulis dzīvoja Aizputē. Fotoalbumā nav pievienotas atsauces un trūkst datējuma, tāpēc man šobrīd bija neiespējami atšifrēt, konkrētos notikumus un attēlos redzamās personas, bet tur, iespējams, ir bildes no ordinēšanas, kā arī viņa sievas un bērnu fotoattēli (2.pielikums).

Savās atmiņās par Jāni Bārtuli ar mani dalījās arī Balvu Vissvētās Trīsvienības Romas katoļu baznīcas saimniecības uzraudze Antoņina Jasinska, kas apmeklējusi draudzi kopš J.Bārtulis kļuvis par šīs draudzes prāvestu, bet ap 1996.gadu viņa jau sākusī dzīvot draudzes mājā, lai rūpētos par baznīcu un tai piederošo teritoriju. A.Jasinska norāda, ka J.Bārtulis pēc kļūšanas par Balvu katoļu draudzes priesteri, esot smagi strādājis, lai sakoptu baznīcu un tās teritoriju – veicis baznīcas restaurāciju, iekopis dārzu, atjaunojis sētu, nozāģējis vecos kokus, aktīvi sadarbojies ar pašvaldību, lai gūtu atbalstu baznīcas sakārtošanā. Antoņina Jasinska uzsver, ka Bārtulis savā darbā atgriezās ar Romas atļauju, bet tas nemazināja vietējo cilvēku skepsi un apvainojumus, kas tika vērsti pret J.Bārtuli, ņemot vērā faktu, ka viņš 1959.gadā

¹⁴⁴ Zigmārs Turčinskis, “Čekas aģentu kaujinieku loma Latvijas Nacionālo partizānu apvienības sagrāvē (1944–1953)” // *Nacionālā pretošanās komunistiskajiem režīmiem Austrumeiropā pēc Otrā pasaules kara*, sast. Rudīte Vīksne (Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2006), 186.

apostazēja un tāpēc tika uzskatīts par nodevēju. A.Jasinska norāda, ka viss Balvu baznīcā un tās apkārtnē paveiktais ir Bārtuļa darbs, viņam neesot bijis daudz palīgu – pats kāpis uz stalažām, taisījis jumtu un veicis citus darbus. Tāpēc tieši draudzes vecākā gājuma cilvēki esot ļoti mīļējuši un sapratuši Bārtuli. Nenovērtējams esot Bārtuļa ieguldījums un spēks atrast līdzekļus *Balvu Sakrālā kultūras centra* celtniecībai. Viņš pats ar zīmuli kladītē veicis aprēķinus un kārtojis grāmatvedību, maisīšos licis saziēdoto naudu, ko vēlāk nesuši uz banku. Antoņina Jasinska sarunas laikā vairākkārt uzsver, ka Bārtulis esot bijis ļoti kārtīgs un, viņasprāt, ideāls cilvēks – labākais prāvests, kas bijis. Ļoti gudrs prāvests, kuru bieži esot intervējuši. Ļoti vēlējies izdot biogrāfisku romānu, esot divas reizes pat iedevis kādam, lai pārraksta viņa pierakstus, bet neesot bijis apmierināts ar pielaištajām kļūdām un tā arī grāmata netika publicēta.

Gados, kad J.Bārtulis esot apostazējis, A.Jasinska atminas, ka viņš strādājis smagu darbu, bet nespēj nosaukt kādu tieši – iespējams, ka radio rūpniecībā. Attiecībā uz apostāzes notikumiem, kundze min, ka Bārtulis izvēlējās apostazēt, jo nevēlējās nodot cilvēkus. Apvainojumi no VDK nākuši tāpēc, ka Bārtulis it kā slēpis informāciju par meža brāļiem. J.Bārtulis esot pat spīdzināts, bet atteicies kādu nodot, tāpēc neesot bijusi cita izvēle, kā vien oficiāli atteikties no baznīcas. Jasinska atminas, ka pēc apostāzes Bārtulis esot iepazinies ar sievieti Aizputē, ģimenē esot piedzimuši divi dēli. Lai arī J.Bārtulim pašam esot bijušas vairākkārt sašūtas bikses un dzīvojis ļoti pieticīgi, viņš turpinājis palīdzēt saviem bērniem. Viens no dēliem esot ieguvis jurista profesiju, otra nodarbošanās saistīta ar interneta tehnoloģijām. A.Jasinska piemin gadījumu, kad Bārtuļa vecākais dēls esot atbraucis uz Balviem un ar savu auto palīdzējis priesterim nokļūt līdz kapusvētkiem, bet apkārtējie esot sākuši apspriest un aprunāt Bārtuli par šo notikumu, tāpēc viņš atteicies no dēlu palīdzības. Vecumdienās gan abi dēli neesot īpaši apmeklējuši un atbalstījuši Bārtuli. Viņa pēdējie gadi bijuši smagi, grūti Bārtulim bijis apzināties, ka vairs nespēj aktīvi darboties un būt cilvēkos. Kundze min, ka esot bijusi kāda dāma, kas norādījusi, ka Bārtuli labāk apglabāt kaut kur Talsos, netieši norādot uz to, ka viņš neesot pelnījis būt apglabāts Balvos savas apostāzes un iespējamās saistības ar čekistiem dēļ. Arī Balvu dome neesot bijusi ļoti atbalstoša attiecībā uz Bārtuļa apbedīšanu, tāpēc J.Bārtulis ticis apglabāts baznīcas pagalmā. Kāds pat Bārtuļa bērēs izteicies sliktos vārdos par Bārtuli.

Bārtulis esot Vatikānam vairākkārt, pirmajā reizē it kā Vatikāns esot noraidījis viņa lūgumu. Savās vēstulēs J.Bārtulis esot uzrakstījis visus faktus, neslēpjot nevienu detaļu par notikumiem apostāzes laikā. Pēc tam, kad Bārtulis bija ieguvis Vatikāna atļauju atkal strādāt par garīdznieku, viņš uzreiz devās uz Balviem. A.Jasinska gan min, ka Balvos daudzi nievājoši

teikusi, ka Bārtulis esot čekists. Balvu prāvests Mārtiņš Klušs uzsvēra, ka J.Bārtulis neesot sadarbojies ar čekistiem un neesot atrodams arī viņa vārds čekas maisos.¹⁴⁵

4.4.Priesteris Jāzepts Trukšāns

Jāzepts Trukšāns, dzimis 1930.gadā, dzimtā draudze ir Eversmuižas. Tautība – latvietis. Tika ordinēts 01.04.1951., ordināciju veica metrop.A.Springovičs. Strādājis:

01.04.1951. – 04.12.1951. Varakļānu draudzes vikārs

04.12.1951. – 24.03.1954. Aglonas draudzes vikārs

24.03.1954. – 26.09.1954. Rēzeknes Jēzus Sirds draudzes vikārs

26.09.1954. – 04.03.1955. Rušonas un Bērzgales draudžu prāvests

04.03.1955. – 18.04.1956. Jaunbornes un Elnas draudžu prāvests

18.04.1956. – 17.02.1958. Līvberzes un Dobeles draudžu prāvests

17.02.1958. – 20.05.1958. Jelgavas draudžu vikārs

20.05.1958. – 1959.g., kad apostazēja. Līdz tam Jūrkalnes un Sakas draudžu prāvests¹⁴⁶

J.Cakuls norāda, ka Jāzepts Trukšāns bijis viens no retajiem apostazējušajiem priesteriem, kurš nodarbojies ar aktīvu antireliģisko propagandu, 1967.gadā tiek izdota J.Trukšāna grāmata “*Es nevarēju pierādīt*”.¹⁴⁷ Arī H.Trūps-Trops min, ka Jāzepts Trukšāns ar savām publikācijām presē un publiskajām lekcijām deva ievērojamu pakalpojumu ateistiem.¹⁴⁸

Eduards Priedoliņš intervijas laikā ieminas, ka J.Trukšāns pēc apostāzes esot strādājis par agronomu. Kā norāda E.Priedoliņš, Trukšāns pēc apostāzes vēl ik pa reizei atbraucis uz Jūrkalni, pats smiedamies teicis, ka to darot tāpēc, ka palikušas “vecas brūtes” tur. Trukšāns arī esot minējis, ka Kurzemē brīvāk priesteris varējis justies nekā Latgalē. Priedoliņš īsti nevar raksturot kādi bija patiesie iemesli, kāpēc Trukšāns atteicās no ticības – ja A.Mocāns pats daudzas reizes izteicās, ka nožēlo izdarīto un vēlējies kalpot baznīcā arī pēc apostāzes, tad par Trukšānu īsti šādas informācijas neesot. Eduards Priedoliņš nezina, kas vēlākajos gados noticis ar J.Trukšānu.¹⁴⁹ J.Cakuls savā grāmatā norādījis, ka arī Trukšāns izveidoja ģimeni – vai viņam bija bērni, kur viņš dzīvoja un kā attīstījās viņa dzīve pēc apostāzes, šobrīd nav izdevies iegūt vairāk informācijas.

Kopsavilkums

Zīmīgi, manuprāt, ir tas, ka A.Mocāns tiek ordinēts par priesteri 1950.gada nogalē, B.Zvejsalnieks, J.Bārtulis un J.Trukšāns tiek ordinēti 1951.gada pavasarī. Šo priesteru

¹⁴⁵ Lienes Sandalānes klātienē intervija ar Antoņinu Jasinsku, 27. maijs, 2020. gads.

¹⁴⁶ Jānis Cakuls, *Latvijas Romas katoļu priesteri 1918-1995 uzziņas*, (Rīga: Rīgas Metropolijas kūrīja, 1996), 247.

¹⁴⁷ Jānis Cakuls, *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas Vēstures Materiāli XX gadsimts* (Viļāni: Rīgas Metropolijas Kūrīja, 2001), 305.

¹⁴⁸ Henriks Trūps-Trops, *Latvijas Romas Katoļu baznīca komunisma gados 1940-1990* (Rīga: Preses nams, 1992), 109.

¹⁴⁹ Lienes Sandalānes klātienē intervija ar Eduardu Priedoliņu, 8.jūnijs, 2020. gads.

ordinācija sakrīt ar laiku, kad Garīgā semināra darbs tika būtiski traucēts un reizēm pat pilnīgi pārtraukts. Lai nepaliktu bez priesteriem, tika ordinēti pat semināra kursu nepabeigušie, jo ar 1951.gada 1.janvāri Latvijas PSR Ministru padome bija izdevusi rīkojumu likvidēt Rīgas Metropolijas Garīgo semināru. Šādos apstākļos nav pārsteigums, ka par priesteri kļuva kāds jaunietis, kas bija darbam nesagatavots, bez dziļas un stipras pārliecības. Darbā, analizējot konkrētos apostāzes gadījumus, veidojas priekšstats, ka aiziet no Baznīcas izvēlējušies lielākoties tieši tie priesteri, kas tika ordinēti 1950./1951.gadā. Būtisks ir arī fakts, ka gan B.Zvejsalnieks, gan J.Trukšāns, J.Bārtulis un A.Mocāns bija gados jauni un izglītību ieguvuši jau ateistiskā skolas programmā.

Vēl viens faktors, kas apvieno gan B.Zvejsalnieku, gan J.Trukšānu, J.Bārtuli un A.Mocānu ir tas, ka visi pirms apostāzes ir apkalpojuši Kurzemes draudzes, konkrēti, Jūrkalnes, Tukuma, Saldus, Kandavas, Zantes, Alsungas u.c. Kā arī pēdējos savas kalpošanas gadus vienā draudzē uzturējās labi, ja no viena līdz trijiem gadiem. Darbā iepriekš tiek minēts, ka 60.gadu sākumā padomju vara antireliģisko politiku sāk īstenot manipulatīvākā veidā, izmantojot “smalkākas metodes” izmantojot šķietami legālu formu: piemēram, priesteru sodīšana nosūtot kalpot uz mazu, nabadzīgu draudzi un regulāra pārcelšana no vienas uz citu vietu.

Zīmīgi, ka gan B.Zvejsalnieks, gan A.Mocāns un J.Trukšāns nomaina viens otru priesteru amatā tieši Jūrkalnes draudzē. Kā jau darbā iepriekš ir minēts, Jūrkalnē tajā laikā nomainījās desmitiem mācītāju, bet tas neesot nekāds brīnums, jo prāvestu apstākļi Jūrkalnē nepiederēja pie spožajiem, kā jau raksturīgi šādām mazām draudzēm. Arī E.Priedoliņš intervijas laikā norādīja, ka vietējie savā starpā jokojušies un jautājuši priesteriem, ko tādu viņu sagrēkojušies, ka tikuši atsūtīti kalpot Jūrkalnes draudzē. Pēc Priedoliņa raksturotā, Kurzemē atšķirībā no Latgales - ticības jautājumi tomēr tiek skatīti vieglāk un priesteru uzvedība atbilst laicīgākiem uzskatiem, tāpēc nepārsteidzot fakts, ka apostazēja priesteri, kuri kalpoja Kurzemes pusē.

Kā tas parādās H.Trūpa-Tropa darbā, tad notikums ar krāpšanos, kad priesteri izlikušies par autoinspektoriem un tādā veidā, iespējams, nonākuši čekas intereses lokā, saista trīs no četriem šajā nodaļā skatītajiem apostāzes gadījumiem – B.Zvejsalnieku, A.Mocānu un J.Bārtuli. Konkrēti B.Zvejsalnieks un A.Mocāns esot bijuši tajā laikā draugi, mēdza kopā iedzert un, pēc E.Priedoliņa vārdiem, tieši B.Zvejsalnieks esot pierunājis Mocānu parakstīt vēstuli par publisku atteikšanos no ticības.

Noslēdzot, kā norāda Solveiga Krūmiņa-Koņkova, interesants ir fakts, ka apostāzes gadījumu uzliesmojums 1958./1959.gadā sakrīt ar laiku, kad visā Padomju Savienībā tiek uzsāktas un īstenotas īpaši aktīvas antireliģiskās kampaņas.

NOSLĒGUMS

Darba otrajā nodaļā, izvērtējot, vai Ņ.Hruščova īstenotā politika bija īpaši nedraudzīga reliģiskajām organizācijām, tika salīdzinātas PSRS politiskās nostādnēs un prakse attiecībā uz ticību un reliģiskajām organizācijām no Latvijas otrās okupācijas 1944.g.līdz Ņ.Hruščova režīmam un tā laikā. Varam secināt, ka, likumi Padomju Savienībā, kas radīja zināmus ierobežojumus reliģiskajā darbībā, pastāvēja jau no pašas padomju varas Latvijā sākuma, tomēr tie netika pietiekami strikti kontrolēti, kavējās to ieviešanas un uzraudzības process. RKLK pilnvarotie padziļinātu uzmanību tiem sāk pievērst tikai no 1948.gada. Līdz Ņ.Hruščova nākšanai pie varas, varam teikt, ka attiecībā uz reliģiskām apvienībām tiek pieņemta neviendabīga un haotiska politika, realizējot pirmos sagatavošanas darbus baznīcas paralizēšanai un reliģijas izskaušanai. Šajā periodā okupācijas režīma patiesos vaibstus vispatiesāk iezīmē garīdznieku aresti, kas sākas jau 1945.gadā, bet vislielāko skaitu sasniedz 1946.-1950.gadā.

Savukārt, tā dēvētajā Ņ.Hruščova “atkušņa” laikā, kad daudzās jomās PSRS bija vērojama libealizācija, varam secināt, ka reliģiskajām organizācijām tika pastiprināti uzbrukumi. Salīdzinājumā ar J.Staļina īstenotajām represijām pret ticīgajiem, politika reliģijas izskaušanai tika īstenota daudz zinātniskākā un manipulatīvākā veidā. Ja līdz 50.gadu sākumam ateisma propagandai bija kampaņveida raksturs, tad līdz ar Ņ.Hruščova nākšanu pie varas antireliģiskā politika ieņem stabilu vietu partijas ideoloģiskajā darbā un tautas izglītības politikā. Mērķa sasniegšanai tika iesaistīti labākie propagandisti, zinātnieki, kultūras un mākslas darbinieki, ateistiskajā propagandā izmantojot daiļliteratūru, presi, tēlotājmākslu un kino. Par pamanāmu antireliģiskās kampaņas elementu kļūst arī garīdznieku apostāzes gadījumi.

Darba trešajā nodaļā aplūkojot Latvijas PSR īstenotās antireliģiskās kampaņas, varam secināt, ka kultūra bija plaši pielietots instruments reliģijas izskaušanai Padomju Savienībā – izdevniecības masveidā izdeva grāmatas, brošūras un žurnālus, arī laikraksti bieži iespieda reliģiju kritizējošus, baznīcu un priesterus izsmejošus rakstus. No bibliotēkām tika izņemtas visas grāmatas, žurnāli un laikraksti, kuros bija atrodams kāds pozitīvs teikums par reliģiju. 50./60.gados tapa daudz antireliģisku izdevumu, kuros tika “atklātas” garīdzniecības ēnas puses. Sešdesmito gadu sākumu iezīmē īpaša izdevumu kategorija – renegātu grāmatas, kurās bijušie garīdznieki un ticīgie cilvēki publiski paziņo par maldiem, kuros dzīvojuši, akli sekojot reliģijai, bet tomēr ir atraduši sabiedrībai noderīgu ceļu, aizgājuši no baznīcas un tagad aktīvi piedalās komunisma celtniecības darbā. Nozīmīgs piemērs renegātu grāmatām ir 1961.gadā izdots J.Birziņa rakstu krājums “Es atsakos”. Tajā publicētas astoņas bijušo garīdznieku

vēstules, kurās viņi dalās ar savām pārdomām par notikumiem, kas veicināja viņu atteikšanos no ticības un aiziešanu no baznīcas.

PSKP CK 1958.gada pieņemtajā slepenajā lēmumā, kurā tika teikts, ka visām partijas vienībām un sabiedriskajām organizācijām ir jāizvērs šķirošā cīņa pret “religiskajām paliekām”, būtisks kampaņas elements bija garīdznieku apostāze. Kāpēc varam pieņemt, ka apostāze Ņ.Hruščova laikā bija daļa no antireligiskās kampaņas? Tāpēc, ka atteikšanās no priesteru amata vairākumā gadījumu notiek pēc konkrētas shēmas: atklātas garīdznieku vēstules par atteikšanos no ticības un amata publicēšana valsts mēroga preses izdevumos, kam sekoja apostazējušo garīdznieku turpmākā iesaiste ateisma aģitācijās. Kā arī novērojams neraksturīgi straujš apostāzes gadījumu uzliesmojums no 1958. līdz 1963.gadam, kas sakrīt ar laiku, kad visā Padomju Savienībā tiek uzsāktas un īstenotas plašas ateisma kampaņas.

Izvērtējot kopējo politisko un sociālo fonu, kas ietekmē apostāzes norisi Ņ.Hruščova režīma laikā, varam secināt, ka:

- 1) J.Staļina valdības laikā daudzi priesteri jau bija izsūtīti vai nogalināti, līdz ar to jauno garīdznieku sagatavošana bija nepilnīga, pats process saīsināts un sasteigts.
- 2) Cilvēki, kas uzraudzīja garīdzniecību, bija pārliecināti un profesionāli čekisti. Stāties pretī šādiem cilvēkiem ir mēģināt spēlēt spēli, kuru uzvarēt būtu ļoti sarežģīti. Čekisti mācēja atrast cilvēku vājās vietas. Ar to jārēķinās, domājot, kāpēc, lai kāds piekristu sadarboties ar VDK.
- 3) Čeka veikli izmantoja dažādas metodes, lai pārliecinātu garīdzniekus atstāt savu amatu – bieži vien tas tika panākts ar šantāžu, draudot ar apcietināšanu vai kāda saucamā kompromāta publicēšanu.
- 4) Iespējams, ka jaunie priesteri, Garīgā semināra programmu nepabeiguši, nebija vēl gatavi dot solījumu un pildīt savus pienākumus atbilstoši baznīcas un ticīgo gaidām un pieļāva muļķīgas jaunības kļūdas, ko VDK veikli izmantoja, lai izveidotu kompromātu, vervētu un iedzītu stūrī šos garīdzniekus.
- 5) Nevaram arī izslēgt apostazējušo priesteru vēlmi izpatikt padomju varai, lai dzīvotu labākos apstākļos, nekā tas viņiem bija kalpojot mazajās, nabadzīgajās draudzēs. Jaunos priesterus čekai bija vieglāk savervēt, piedāvājot viņiem materiālus labumus un citas padomju varas iespējas, kas pienācās, ja sadarbojies ar VDK.

Attiecībā uz darbā padziļināti skatītājiem B.Zvejsalnieka, A.Mocāna, J.Bārtuļa un J.Trukšāna apostāzes gadījumiem:

- 1) veidojas priekšstats, ka aiziet no Baznīcas izvēlējušies lielākoties tieši tie priesteri, kas tika ordinēti 1950./1951.gadā: A.Mocāns tiek ordinēts par priesteri 1950.gada nogalē, B.Zvejsalnieks, J.Bārtulis un J.Trukšāns tiek ordinēti 1951.gada pavasarī. Šo priesteru

ordinācija sakrīt ar laiku, kad Garīgā semināra darbs tika būtiski traucēts un reizēm pat pilnīgi pārtraukts. Lai nepaliktu bez priesteriem, tika ordinēti pat semināra kursu nepabeigušie. Šādos apstākļos nav pārsteigums, ka par priesteri kļuva kāds jauniešs, kas bija darbam nesagatavots, bez dziļas un stipras pārliecības.

- 2) Vēl viens faktors, kas apvieno gan B.Zvejsalnieku, gan J.Trukšānu, J.Bārtuli un A.Mocānu ir tas, ka visi pirms apostāzes ir kalpojuši Kurzemes draudzes. Kā arī pēdējos savas kalpošanas gadus vienā draudzē uzturējās labi, ja 1-3 gadus. 60.gadu sākumā padomju vara sāk izmantot "smalkākas metodes" priesteru iebiedēšanai un sodīšanai: piemēram, nosūtot kalpot uz mazu, nabadzīgu draudzi un regulāri pārceļot no vienas uz citu vietu.
- 3) Notikums ar krāpšanos, kad priesteri izlikušies par autoinspektoriem un tādā veidā, iespējams, nonākuši čekas intereses lokā, saista trīs no četriem šajā darbā skatītajiem apostāzes gadījumiem – B.Zvejsalnieku, A.Mocānu un J.Bārtuli. Konkrēti B.Zvejsalnieks un A.Mocāns esot bijuši tajā laikā draugi, mēdza kopā iedzert un tieši B.Zvejsalnieks esot pierunājis Mocānu parakstīt vēstuli par publisku atteikšanos no ticības.

Būtisks ir arī politiskais fons un, konkrēti, N.Hruščova režīma laikā īstenotās nostādnes un likumdošana attiecībā uz ticību un reliģiskajām organizācijām. Tie iezīmē pastāvošo situāciju un auglīgo vidi plašai ateisma propagandai un tādiem pamanāmiem kampaņas elementiem, kā priesteru apostāze. Apzinoties politisko kontekstu un visaptverošās represijas, ko ar sevi nesa padomju vara, kā arī, izvērtējot apostazējušo priesteru laikabiedru atmiņu stāstus, varam secināt, ka darbā skatīto divu priesteru – B.Zvejsalnieka un J.Bārtuļa - atteikšanās no ticības un Baznīcas nav bijusi brīvprātīga un apzināta izvēle, bet gan VDK spiediens. Atvērts paliek jautājums par A.Mocānu, jo nav informācijas, ka Mocāns būtu pēc apostāzes nodarbojies ar aktīvu ateisma propagandu. A.Mocāns vēstuli par atteikšanos no ticības paraksta Zvejsalnieka ietekmēts, tomēr vēlāk izdarīto nožēlo un vēlas tikt atkal uzņemts Baznīcā. Nekur laika biedru atmiņās neparādās informācija, ka A.Mocāns personīgi tiktu čekas ietekmēts. Par Jāzepu Trukšāna gadījumu nevaram neko pierādīt vai noliegt, ņemot vērā informācijas trūkumu. Līdz ar to, darba tēzi ir izdevies pierādīt daļēji. Būtu ieteicams veikt padziļinātu pētījumu, apkopojot vairāk interviju ar apostazējušo priesteru laikabiedriem un izpētot arhīvos pieejamo informāciju.

Skaidrs ir viens, bija daudz padomju varas radītu apstākļu, kas radīja labvēlīgu augsni priesteru apostāzei. Lai arī vis darbā skatītie apostazējušie priesteri, gan B.Zvejsalnieks, gan J.Bārtulis, A.Mocāns un J.Trukšāns uzsāka ģimenes dzīvi un pielāgojās padomju varas diktētajai pilsoņa dzīvei, viņu iekšējā ticība ir privāts un mums neizzināms jautājums.

Piekritīšu Rīgas arhibīskapa Zbigņeva Stankeviča teiktajam, ka, runājot par jautājumiem, kas ir saistīti ar Latvijas PSR VDK, ir svarīgi izvairīties no vispārinājumiem izsakot spriedumus, nemēģinot iedziļināties konkrētās detaļās. Nav šaubu par to, ka VDK sistēma nesa lielu ļaunumu Latvijas valstij un baznīcai, radot ciešanas daudzu cilvēku dzīvē, veicinot šķelšanos un vēršoties citam pret citu, meklējot labumu vai drošību sev. Tomēr ir svarīgi, ka katru no dzīvesstāstiem, kas saistāms ar VDK darbību, mēs vērtējam individuāli un patiesi cenšamies ieskatīties šajā dzīvesstāstā, pirms izsakām savu spriedumu. Nereti šie stāsti ietver traģēdijas, cilvēciskas vājības, personiskus pārdzīvojumus, kas tā brīža sistēmā bija pietiekami, lai tos vērstu pret šo cilvēku un radītu sajūtu, ka nav citu variantu, kā vien kļūt par daļu sistēmas. Šobrīd mēs varam izmeklēt katrs savu sirdsapziņu un vien iedomāties, kā paši rīkotos dažādās situācijās, kad uz spēles būtu likta mūsu katra dzīve, karjeras iespējas, drošība, tuvinieku dzīves... Vai esam droši, ka tad, kad mums ir jāpieņem kādi atbildīgi lēmumi, mēs vienmēr izvēlamies to variantu, kas nesīs lielāku labumu arī apkārtējiem, ne tikai mums pašiem?¹⁵⁰

Noslēgšu ar vārdiem no Linards Rozentāla disertācijas: *“Joprojām ir jomas, kurās 20. gadsimts vēl nav beidzies. Baznīca postpadomju telpā varētu būt viena no šādām jomām, kurā tiek mēģināts risināt, labot un uzlabot situāciju vai atgriezties pie jau aizgājušā gadsimta izaicinājumiem un uzdevumiem. Iespējams, tas izskaidrojams ar to, ka vēl līdz šim brīdim nav pabeigta godīga, atklāta, nopietna un arī neizbēgami sāpīga savas padomju perioda vēstures izpēte, apzināšanās, izvērtēšana un pieņemšana.”*¹⁵¹.

Mums ir jāizvairās no vispārinātiem spriedumiem, tomēr vēsture, lai arī tā ir sāpīga, ir jāapzinās un jāizpēta.

¹⁵⁰ Jānis Domburs, “Maisi vaļā: Priesteri – gan VDK ziņotāji, gan cietušie; arhibīskaps Stankevičs: kā mēs paši rīkotos?”, *Delfi*, okt. 2019, <https://www.delfi.lv/delfi-tv-ar-jani-domburu/raksti/maisi-vala-priesteri-gan-vdk-zinotaji-gan-cietusie-arhibiskaps-stankevics-ka-mes-pasi-rikotos.d?id=51557243> (skatīts 06.05.2020).

¹⁵¹ Linadards Rozentāls, “Sinodālais pārvaldes princips Latvijas Evanģēliski Luteriskajā baznīcā 1948.-1984.gadā” (doktora disertācija, Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultāte, 2014), 2.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

Enciklopēdijas un vārdnīcas

1. Hiršs, Imārs un S.Hirša. *Reliģisko terminu vārdnīca*. Rīga: Kristīgās vadības koledža, 2008.

Literatūra

2. Birziņš, Jānis. *Es atsakos*. Rīga: Latvijas Valsts Izdevniecība, 1961.
3. Cakuls, Jānis. *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas Vēstures Materiāli XX gadsimts*. Viļāni: Rīgas Metropolijas Kūrija, 2001.
4. Cakuls, Jānis. *Latvijas Romas katoļu priesteri 1918-1995 uzziņas*. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrija, 1996.
5. Ludženiece, Agnese. *Ticība Baznīca 1945-1990*. Rīga: Sv.Marijas Magdalēnas draudze, b.g.
6. Ragauskis, Jonas. *Ejiet, misa beigusies!*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1963.
7. Strods, Heinriks. *Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture 1075.-1995*. Rīga: Poligrāfists, 1996).
8. Talonens, Jouko. *Baznīca staļinisma žņaugos*. Latvijas Evaņģēliski luteriskā baznīca padomju okupācijas laikā no 1944. līdz 1950. gadam. Tulk. A. Smilgdriņš. Rīga: Luteriskā mantojuma fonds, 2009.
9. Trūps-Trops, Henriks. *Latvijas Romas Katoļu baznīca komunisma gados 1940-1990*. Rīga: Preses nams, 1992.
10. Vaivodis, Julijans. *Katoļu baznīcas vēsture Latvijā. Baznīcas vēsture Kurzemē XIX un XX gadsimtos*. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrija, 1994.
11. Zvejsalnieks, Boļeslavs. *Zaudētie gadi*. Rīga: Liesma, 1974.

Promocijas darbi

12. Rozentāls, Linards. *Sinodālais pārvaldes princips Latvijas Evaņģēliski Luteriskajā Baznīcā 1948.-1984.gadā*. Promocijas darbs. Rīga: LU Teoloģijas fakultāte, 2014.
13. Baštiks, Ainars. *Latvijas baptistu baznīcas darbība no 1944. līdz 1990.gadam*. Maģistra darbs. LU Vēstures un filozofijas fakultāte, 1999.

Raksti krājumos

14. Krūmiņa-Konņkova, Solveiga. "Sadarbība starp Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas drošības iestādēm un PSRS Reliģisko kultu lietu padomes pilnvaroto Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā (1944 - 1954)". *VDK zinātniskās izpētes*

- komisijas raksti*, sast. autoru kolektīvs. Rīga: Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2015., 4.
15. Krūmiņa-Konņkova, Solveiga. "Church and State Security Institutions in the Latvian Soviet Socialist Republic from 1944 to 1970". *Reliģiski-filozofiski raksti XXIII* (2017): 140.
16. Turčinskis, Zigmārs. "Čekas aģentu kaujinieku loma Latvijas Nacionālo partizānu apvienības sagrāvē (1944–1953)". *Nacionālā pretošanās komunistiskajiem režīmiem Austrumeiropā pēc Otrā pasaules kara*, sast. Rudīte Vīksne. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2006., 186.
17. Vīksne, Rudīte. "Padomju režīma antireliģiskā politika Latvijā 1954.-1964.gadā". *Vēstures Institūta Žurnāls* 2 (2017): 66.

Intervijas

18. Klātienēs intervija ar Eduardu Priedoliņu. 8.jūnijs 2020, Jūrkalne.
19. Klātienēs intervija ar Antoņinu Jasinsku 27.maijs 2020, Balvi.

Interneta resursi

20. "Sv.Jāzepa Jūrkalnes katoļu baznīca", *Suitu novads*, https://www.suitunovads.lv/lv/katolju_baznica/jurkalnes_baznica/ (skatīts 06.05.2020).
21. "Teoloģijas fakultāte", *Latvijas Universitāte*, <https://www.biblioteka.lu.lv/resursi/izstades/virtualas-izstades/latvijas-universitates-fakultates-vesturiska-attistiba/teologijas-fakultate/> (skatīts 10.05.2020).
22. Mūžībā aizsaukts pazīstamais katoļu garīdznieks Jānis Bārtulis", *Latvijas Avīze*, okt. 2018, <https://www.la.lv/muziba-aizsaukts-pazistamais-katolu-garidznieks-janis-bartulis> (skatīts 20.04.2020).
23. Nacionālais Kino centrs, "Veselība un reliģija", *filmas.lv*, <https://www.filmas.lv/movie/2714/> (skatīts 01.06.2020).
24. *Neizturamais atkusnis*. [skatīts 16.09.2019.]. Pieejams tiešsaistē: <https://lvportals.lv/norises/171391-neizturamais-atkusnis-2008>
25. Novadpētniecības datu bāze, "Bārtulis Jānis", *Balvucrb*, nov. 2019, <http://balvucrb.lv/kb/index.php?View=entry&EntryID=420> (skatīts 20.05.2020).
26. Domburs, Jānis. "Maisi vaļā: Priesteri – gan VDK ziņotāji, gan cietušie; arhibīskaps Stankevičs: kā mēs paši rīkotos?", *Delfi*, okt. 2019, <https://www.delfi.lv/delfi-tv-ar-jani-domburu/raksti/maisi-va-la-priesteri-gan-vdk-zinotaji-gan-cietusie-arhibiskaps-stankevics-ka-mes-pasi-rikotos.d?id=51557243> (skatīts 06.05.2020).

27. Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva audiovizuālo, foto un skaņas dokumentu digitālā krātuve, “Padomju Latvija” Nr. 31”, *redzidzirdilatviju.lv*, <http://redzidzirdilatviju.lv/lv/search/movie/161772> (skatīts 01.06.2020.).
28. Runce, Inese. “Reliģijas politika Latvijā”, *Nacionālā enciklopēdija*, nov. 2019, <https://enciklopedija.lv/skirklis/22189> (skatīts 13.05.2020).
29. Čeka reliģijas vietā piedāvāja cirku - kā VDK centās izskaust baznīcu. [skatīts 16.09.2019.]. Pieejams tiešsaistē: <https://www.delfi.lv/news/national/politics/ceka-relijijas-vieta-piedavaja-cirku-ka-vdk-centas-izskaust-baznicu.d?id=46998173>
30. Bleiere, Daina. “Ņikita Hruščovs”, *Nacionālā enciklopēdija*, apr. 2020, <https://enciklopedija.lv/skirklis/65330> (skatīts 13.05.2020).
31. Šēnbergs, Didzis. “Atspēkojot mītus par čekas maisiem.”, *Latvijas Avīze*, <http://www.la.lv/didzis-senbergs-atspeko-mitus-cekas-maisi> (skatīts 14.09.2019).
32. Barkāns, Elmārs. “Balvu pansionātā ņirgājas par sirmgalvjiem”, *Kas jauns*, jūlijs 2010, <https://jauns.lv/raksts/zinas/212986-balvu-pansionata-nirgajas-par-sirmgalvjiem> (skatīts 20.05.2020).
33. Lastovskis, Filips. “Čeka reliģijas vietā piedāvāja cirku - kā VDK centās izskaust baznīcu”, *Delfi*, janvāris 2016, <https://www.delfi.lv/news/national/politics/ceka-relijijas-vieta-piedavaja-cirku-ka-vdk-centas-izskaust-baznicu.d?id=46998173> (skatīts 03.06.2020).
34. Priede, Andris. “Romas katoļu baznīca Latvijā”, *Nacionālā enciklopēdija*, apr. 2020, <https://enciklopedija.lv/skirklis/22182-Romas-kato%C4%BCu-bazn%C4%ABca-Latvij%C4%81> (skatīts 20.05.2020).
35. Baznīca, “Mūžībā aizgājis priesteris Jānis Bārtulis”, *Vatican News*, okt. 2018, <http://katolis.lv/zinas/article/muziba-devies-balvu-draudzes-emeritetais-pravests-janis-bartulis.html> (skatīts 03.05.2020).

Zīmīgākās reformas, kas skāra baznīcu no 1944. līdz 1954.gadam

Tabulā, balstoties uz darba otrajā nodaļā raksturotajām pārmaiņām, kas skāra reliģiju un Baznīcu Latvijā pēc padomju varas okupācijas, izveidots hronoloģisks notikumu pārskats, lai iezīmētu būtiskākās pārmaiņas, kas notika līdz Ņ.Hruščova un pēc viņa apstiprināšanas pirmā sekretāra amatā.

Gads	Notikums
	Likumi PSRS, kas radīja zināmus ierobežojumus reliģiskajā darbībā, pastāvēja jau no paša padomju varas Latvijā sākuma 1940.gados, bet Reliģijas kulta lietu padome īpašu uzmanību tiem sāka pievērst tikai no 1948.gada
1945.gads	Rīgā nodibina Reliģijas kulta lietu padomi
1944.gads	Teoloģijas fakultāte pie valsts universitātes ar garīdznieku kadru sagatavošanu nodarboties nedrīkst, iespējams tikai saņemt atļauju organizēt Garīgo semināru
1945.gads	Uzdod konfiscēt visas metriku grāmatas, kurās izdarīti dzimtsarakstu reģistri līdz šīs republikas pievienošanai Padomju Savienībai
1945.gads	Tiek aizliegta turpmākā tipveida baznīcu būve, kā arī liegta iespēja nobeigt iesāktās būves, izņemot tās, kas līdz 1944.gadam bija zem jumta un nebija pabeigti tikai iekšdarbi
1946.gads	Netiek saņemta atļauja par katehisma iespiešanu.
1948.-1949.gads	Notika Latvijas PSR draudžu reģistrēšana. Baznīca, pie kuras nebija reģistrēta draudze, nevarēja pastāvēt, un to savā rīcībā pārņēma valsts. Ja draudzei nebija baznīcas vai īpaša lūgšanu nama, tās reģistrācija sagādāja grūtības, bez telpām draudzi neregistrēja. Līdz tam dievkalpojumus drīkstēja noturēt brīvi, arī sabiedriskās telpās: skolu zālēs, klubos un citur.
1949.gads	Visiem strādājošajiem priesteriem obligāti jābūt reģistrācijas dokumentam
1950.gads	Aizliedz bērnu katehizāciju
1951.-1954.gads	Nolemj likvidēt Rīgas Metropolijas Garīgo semināru. Tomēr jau 1952.gadā atjauno daļēju tā darbību, bet 1954.gadā dod atļauju atjaunot semināra darbību, kāda tā bija līdz 1951.gadam

1952.gads	Zagorskā notika visu Padomju Savienības baznīcu un reliģisko apvienību konference miera aizstāvēšanai.
1953.gads	Vairs nevar noformēt lielāku baznīcu būvdarbu pabeigšanu
1954.gads	LKP CK birojs pieņēma lēmumu, kurā bija uzsvērts, ka jāizbeidz pasivitāte attiecībā uz reliģiju, jāatmasko tās reakcionārā būtība un kaitējums, ko tā nes
1954.gads	Priestera reģistrācijas dokumentā ir jābūt ierakstītām draudzēm, kurās viņš strādā (līdz tam, bez pamatdraudzes priesteri brīvi apkalpoja arī citas draudzes ar bīskapa norīkojumu)
1958.gads	PSKP CK pieņem slepenu lēmumu, kurā tika noteikts, ka visām partijas vienībām un sabiedriskajām organizācijām jāizvērs izšķiroša cīņa ar “reliģiskajām paliekām” padomju cilvēkos.
1958.gads	Krasi paaugstina baznīcas ēkas un zemes nodokļus
1958.gads	Aizliedz reliģiskajām apvienībām vākt naudas līdzekļus, kas paredzēti patriotiskiem mērķiem
1959.gads	Likvidē klosterus
1959.gads	Vēl vairāk samazina izdodamās reliģiskās literatūras tirāžu. Tika lemts palīdzēt vietējām organizācijām atmaskot svētceļojumu vietu “svētumu” un “dziedinošo spēku”
1959.gads	Priesteriem sāk pielietot citus soda veidus. Sāk praktizēt tādus soda veidus kā spaidu darbi, tiesību strādāt priestera darbu atņemšana un nenoteiktu laiku, kā arī pieprasījums priesteri pārcelt uz citu draudzi.
1959.gads	Turpmāk priesteri viens otru aizvietot drīkstēja, arī slimības gadījumā, tikai ar pilnvarotā un rajona pilnvarotā reliģijas lietās atļauju
1959.gads	Tiek dots rīkojums samazināt studentu skaitu Garīgajā Seminārā
1960.gads	Pie LKP CK izveidoja ateistu padomi, kura koordinēja ateistu darbu Latvijā.
1961.gads	Turpmāk piekalpot priesteriem Sv.Misē un piedalīties procesijā drīkst jaunieši pēc 18 gadu sasniegšanas vai vismaz pēc pases saņemšanas.
1961.gads	Tiek lemts “audzināt cilvēkus pasaules zinātniski materiālistiskās izpratnes garā”. Partijas Statūtos noteikts, ka partijas biedra pienākums ir cīnīties ar reliģiskajiem aizspriedumiem.
1961.gads	Turpmāk kapu svētkus ik gadus ieteica rīkot laikā no 3.maija līdz 20.jūlijam. Tiek ierobežoti arī procesijas gājieni ārpus baznīcas, tie bija

	jāpiesaka. Baznīcas zvanu zvanīšanu dažviet ierobežoja, bet atsevišķās vietās pat aizliedza.
1961.gads	Latvijas PSR Centrālais arhīvs izdod dokumentu krājumu “Katoļu garīdzniecība Latvijā 1920-1940”, kurā bija mērķtiecīgi atlasīti tikai tādi dokumenti, kuros atspoguļotas nesaskaņas draudžu un garīdznieku starpā.
1961.-1962.gads	Palielināja garīdznieku un citu baznīcas kalpotāju ienākuma nodokli.
1962.gads	Tiek veikta baznīcu un lūgšanas namu tehniskā inventarizācija un pārvērtēšana, kuras rezultātā ēku vērtība tika stipri palielināta, kas nozīmē vēl lielākus ēkas apdrošināšanas nodokļus
1964.gads	Turpmāk Latvijas augstskolās ir obligāts zinātniskā ateisma kurss.
1964.gads	LKP Rīgas plēnumā 1964.gadā tika atzīts, ka darbs ar ticīgajiem būs ilgstošs, tomēr sava veida panākumi jau ir redzami
1964.gads	Latvijas PSR Ministru padome sagatavoja nolikumu, ka darbaļaužu deputātu padomju izpildkomitejām jāveido speciāla komisija, lai veicinātu padomju sadzīves tradīciju ieviešanu un kontrolētu, kā tiek ievērota likumdošana reliģijas kultu jautājumos
1964.gads	Ziemassvētki jau kopš 1945. gada vairs nebija valsts mērogā svinami svētki, taču sešdesmitajos gados tika ierosināts, ka vajag aizliegt baznīcās ierīkot silīti, ar kuru simbolizē Jēzus bērna piedzimšanu. Arī eglīšu tirdzniecība pirms 26. decembra bija jāaizliedz.

Fotogrāfijas no Jāņa Bārtuļa personīgā fotoalbuma

Fotogrāfijas no Jāņa Bārtuļa pierakstiem

Fotogrāfijas no Jāņa Bārtuļa pierakstiem, kurus viņš bija plānojis izdot biogrāfiskā romānā "Uz naža asmens".

Kopā ar Eduardu Priedoliņu. Fotografācija uzņemta 09.06.2020. pie Jūrkalnes Sv.Jāzepa baznīcas.

Bakalaura darbs „Katoļu garīdznieku apostāze Latvijas PSR kā daļa no Ņ.Hruščova režīma (1953-1964) antireliģiskās propagandas” izstrādāts LU Teoloģijas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Liene Sandalāne _____ (*paraksts, datums*)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Andris Priede, Dr. Eccl. Hist. _____ (*paraksts, datums*)

Recenzents: docents Dr. theol. Linards Rozentāls

Darbs iesniegts Teoloģijas fakultātē _____

Metodiķe: _____

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____.2020. prot. Nr. _____, vērtējums _____

Komisijas sekretāre: _____